

RAPORT

z prac Zespołu Ekspertów
ds. przygotowania tez do projektu nowelizacji
Ustawy o muzeach

WPROWADZENIE

Zakończony został pierwszy, zasadniczy, etap prac zespołu ekspertów ds. przygotowania tez do projektu nowelizacji *ustawy o muzeach*. Zespół pracował w następującym składzie: mec. Adam Barbasiewicz, dr Andrzej Drozd, prof. Dorota Folga–Januszewska, dyr. Paweł Jaskanis, prof. Andrzej Rottermund, prof. Wojciech Suchocki, prof. Stanisław Waltoś, dr Katarzyna Zalasńska. W zainicjowaniu prac zespołu szczególną rolę odegrało stanowisko Polskiego Komitetu Narodowego ICOM oraz rekomendacje zwołanego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Kongresu Kultury Polskiej z 2009 roku.

Punktem wyjścia prac zespołu były następujące opracowania:

- *Kierunkowe zmiany w muzealnictwie polskim*, opracowane przez p.prof. dr. hab. Dorotę Folgę-Januszewską, p.prof. dr. hab. Stanisława Waltosia oraz p.dyr. Pawła Jaskanisa (załącznik nr 1);
- *Kierunkowe zmiany w sferze polskiego muzealnictwa*, opracowane przez p.prof. dr. hab. Andrzeja Rottermunda i p.prof. dr. hab. Wojciecha Suchockiego (załącznik nr 2).

Eksperci nie zajmowali się problematyką statusu własnościowego zbiorów muzealnych w kontekście tzw. reprivatyzacji lub zadośćuczynienia, wychodząc z założenia, iż winno to być przedmiotem osobnych prac legislacyjnych, inicjowanych przez Ministerstwo Skarbu Państwa. Podkreślają jednak wagę tego zagadnienia dla stabilności instytucji muzealnych

w Polsce. Niezależnie od tego, sformułowane zostały przez uczestnika prac zespołu, dr. Andrzeja Drozda, propozycje dot. statusu własnościowego muzealiów należących przed 1990 r. do Skarbu Państwa, a obecnie do muzeów, a także innych kwestii własnościowych, mieszczących się w sferze uregulowań „ustawy o muzeach”. Uwagi te zostają załączone do raportu jako opinia.

Raport z prac zespołu winien przyczynić się do opracowania przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zmian legislacyjnych, będących niezbędnym elementem procesu modernizacji muzeów. Informacja o zakończeniu tego ważnego etapu prac została opublikowana na stronie internetowej Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

REKOMENDACJE

Zespół przyjął tezy do projektu systemu gwarancji państwowych (załącznik nr 3) i zabezpieczeń przed konfiskatą (załącznik nr 4) i zarekomendował pilne rozpoczęcie prac nad tymi zagadnieniami, ze szczególnym uwzględnieniem systemu zabezpieczeń przed konfiskatą.

A. System nadzoru nad muzeami – rady powiernicze i muzealne.

1. Zespół zarekomendował pozostawienie rad powierniczych jako organów sprawujących nadzór nad działalnością merytoryczną danego muzeum i stanowiących niezbędny element autonomizacji tej instytucji.
2. Zakres powierzenia radzie uprawnień Ministra KiDN winien obejmować przede wszystkim nadzór merytoryczny; w zakresie nadzoru merytorycznego rady powiernicze winny mieć kompetencje decyzyjne, natomiast w zakresie nadzoru finansowego – opiniodawcze.
3. Uprawnienie do powoływania rad powierniczych winno przysługiwać zarówno MKiDN jak również organizatorom muzeów samorządowych; w tym drugim wypadku wymagana byłaby zgoda Ministra KiDN. Eksperti dopuszczają również możliwość obligatoryjnego powoływania rad powierniczych w muzeach spełniających szczególne standardy (wysokość budżetu, cennaść zbiorów, wartość majątku).
4. Członkowie rad powierniczych winni być powoływani przez organizatora; do decyzji organizatora winno należeć powierzenie kompetencji powoływania przewodniczącego samej radzie.
5. Eksperti uznali za zasadne wprowadzenie zakazu powoływania do rad powierniczych dyrektorów instytucji kultury podległych temu samemu organizatorowi oraz urzędników podległych organizatorowi – ze względu na możliwość wystąpienia konfliktu interesów.
6. Eksperti dopuszczają możliwość wprowadzenie zasady kadencyjności członków rad powierniczych, nie zaś rad jako organów przy jednoczesnym wprowadzeniu zasady niezwłocznego powoływania członka rady w wypadku powstania vacatu; celem tego rozwiązania jest zapewnienie permanentnego działania rady.

Rekomendacje szczegółowe:

1. Optymalna liczba członków rady powierniczej winna wynosić 9.
2. Minimalna liczba posiedzeń „zwykłych” rady powierniczej winna wynosić 4 w ciągu roku (jedno na kwartał).
3. Zgłaszanie jednego członka do nowo powoływanej rady muzeum jest kompetencją rady ustępującej.
4. Delegacje (krajowe i zagraniczne) członków rad powierniczych i muzealnych winny być regulowane w ramach aktualnie obowiązujących przepisów prawa.

B. Standaryzacja muzeów.

Eksperci rekomendowali:

1. Określenie standardu muzeum:

- na poziomie „podstawowym” – poprzez uzgodnienie statutu lub regulaminu przez Ministra KiDN.

Zasadne jest uwzględnienie prawa Ministra KiDN do odmowy uzgodnienia statutu lub regulaminu; w ocenie ekspertów również w obowiązującym obecnie stanie prawnym Minister KiDN ma prawo do odmowy uzgodnienia; w procedurze uzgodnienia wskazane jest odwoływanie się do ustawowo określonych zadań muzeum, w szczególności: gromadzenie i ochrona zbiorów, podstawy finansowania, podmiot organizujący, zasób kadrowy, siedziba; możliwe jest również zasięgnięcie opinii Rady ds. Muzeów przy Ministrze KiDN w wypadku decyzji odmownej. Należy osobno rozważyć stosowanie procedur przewidzianych w KPA w procesie uzgadniania statutu lub regulaminu. Eksperci uznali również, iż zasadne jest udostępnienie przez MKiDN formularza wzorcowego statutu lub regulaminu.

- na poziomie „zaawansowanym” – poprzez wpisanie do Państwowego Rejestru Muzeów (*Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 13 maja 2008 w sprawie sposobu prowadzenia Państwowego Rejestru Muzeów...*).

W ocenie ekspertów możliwość weryfikacji standardu muzeum na poziomie wpisu do Państwowego Rejestru Muzeów jest w obecnym kształcie wystarczająca; zalecane jest

jednak podnoszenie rangi „muzeum rejestrowanego” także w pozaustawowych działaniach MKiDN.

W opinii ekspertów, wprowadzenie osobnej kategorii „muzeum narodowe” i formalno-prawne wyodrębnienie takiej grupy muzeów nie jest uzasadnione; zasadne jest natomiast, jednak nie w trybie nowelizacji ustawy, nierozszerzanie listy muzeów, noszących nazwę „muzeum narodowe”.

2. Wyjaśnienie luki czasowej między obowiązywaniem statutu muzeum „w organizacji” a nadaniem statutu właściwego.

Zdaniem ekspertów należy rozważyć utrzymywanie tej instytucji prawnej. W wypadku jej pozostawienia, należy rozważyć uprawnienie Ministra KiDN do określania czasu stosowania formuły „muzeum w organizacji” z możliwością jej prolongowania.

3. Ochrona nazwy „muzeum”.

Eksperci dopuszczają możliwość wprowadzenia zapisu, iż instytucje lub osoby nieposiadające uzgodnionego przez MKiDN statutu lub regulaminu nie mają prawa do używania nazwy „muzeum”.

4. Zasadność implementowania Kodeksu Etyki ICOM do ustawy.

W tej kwestii eksperci sugerują odwoływanie się do ww. kodeksu w kategoriach tzw. dobrych praktyk.

5. Rozważenie ustawowego umocowania Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ).

Eksperci rekomendują ustawowe umocowanie NIMOZ, doprecyzowanie w ustawie zakresu kompetencji powierzonych instytutowi przez Ministra KiDN.

6. Status muzeów prywatnych.

W opinii ekspertów muzea prywatne winny podlegać tym samym standardom bez względu na formę własności; eksperci uznali zasadność dopuszczenia muzeów prywatnych do tzw. programów Ministra KiDN, pod warunkiem wypracowania w regulaminach ww. programów mechanizmów zabezpieczających przed niekontrolowanym przejmowaniem

środków publicznych przez osoby fizyczne – założycieli lub właścicieli muzeów prywatnych (sugerowano: odwołanie się do mechanizmów stosowanych przy aplikowaniu o tzw. środki europejskie, stosowanie prawa do wyłączenia przez państwo obiektów zakupionych ze środków pozyskanych z ww. programów, prowadzenie przez MKiDN rejestru takich obiektów); eksperci zwrócili uwagę, iż kwestia dostępności do ww. programów nie musi być przedmiotem regulacji ustawowej.

7. Deakcesja zbiorów.

W ocenie ekspertów nie jest to problem regulacji prawnych, lecz sfera tzw. dobrych praktyk. W tym zakresie MKiDN oraz podległe mu instytucje powinny skłaniać dyrektorów muzeów do większej aktywności, także z uwzględnieniem rekomendacji UE¹. Pozytywnie oceniając uproszczenie procedury deakcesyjnej, przewidziane w projekcie nowelizacji *Ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (dostępny na stronie BIP MKiDN), eksperci podkreślili konieczność podtrzymania zasady, iż środki pozyskiwane ze sprzedaży muzealiów mogą być przeznaczone wyłącznie na ustawowo przewidziane zadania muzeów.

8. Kwalifikacje muzealników (*Rozporządzenie Ministra Kultury z 13 maja 2008 w sprawie wymagań kwalifikacyjnych...*).

Eksperti rozstrzygali następujące kwestie:

- czy przewidziana w ww. rozporządzeniu tabela stanowisk winna być tabelą tytułów zawodowych, przyznawanych dożywotnio, niezależnie np. od zmiany miejsca zatrudnienia

Kwestia tytułów/stanowisk służbowych pozostawiona została z generalną sugestią, by tytuł/stanowisko „kustosza dyplomowanego” przyznawany był dożywotnio, niezależnie od miejsca pracy muzealnika.

- czy przez przewidzianą ww. rozporządzeniem komisję powinny być uznawane wyłącznie podyplomowe studia muzealnicze czy także inne, stosowne do wymagań na danym stanowisku pracy (np. archiwistyczne, bibliotekoznawcze, konserwatorskie)?

---

¹ *Raport końcowy oraz rekomendacje przedstawione Komisji ds. Kultury Rady Europy zalecające wskazanie metod zwiększenia mobilności zbiorów muzealnych* (www.nimoz.pl).

Eksperci uznali, iż należy podtrzymać wymóg ukończenia podyplomowych studiów muzealnych przy potwierdzaniu kwalifikacji zawodowych.

9. Standardy opieki konserwatorskiej w muzeach – rozważenia wymagał zakres kompetencji głównego konserwatora.

Eksperci uznali, iż nie jest wskazane ograniczanie kompetencji decyzyjnych dyrektora muzeum na rzecz głównego konserwatora; zasugerowali natomiast możliwość wprowadzenia wymogu zatrudniania głównego konserwatora w muzeach rejestrowanych.

10. Szczególny status muzeów martyrologicznych.

W opinii ekspertów problem ten należy rozpatrywać łącznie z analizą *Ustawy o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa* oraz projektem *Ustawy o miejscach pamięci*; w tym kontekście kluczowe jest doprecyzowanie definicji „muzeum martyrologicznego” oraz wprowadzenie specjalnego zapisu w statutach ww. muzeów, obligujących je do wypełniania standardów tzw. muzeum martyrologicznego, przewidzianych w *Ustawie o muzeach*.

11. Określenie uprawnień pracowników muzeów do wydawania ekspertyz na użytek zewnętrzny.

W ocenie ekspertów, optymalnym rozwiązaniem byłby zakaz sporządzania ekspertyz przez pracowników muzeów, brak jest jednak rozwiniętego, „pozamuzealnego”, rynku usług w tej sferze; wskazano na możliwość zakładania fundacji przy muzeach, których zadaniem byłoby wydawanie stosownych ekspertyz (fundacja mogłaby zatrudniać pracowników muzeów, prowadzić działalność gospodarczą i przeznaczać środki na uzupełnianie zbiorów danego muzeum). Rozważano również koncepcję certyfikacji ekspertów przez MKiDN i sporządzanie przez MKiDN listy licencjonowanych biegłych (w takim wypadku pracownik muzeum mógłby udzielać ekspertyzy, jeśli byłby wpisany na listę MKiDN); dopuszczono również wymóg zgody dyrektora muzeum na sporządzenie ekspertyzy przez podległego mu pracownika.

Eksperci, doprecyzowując tzw. konflikt interesów, stwierdzili, iż zawsze dotyczy on konkretnego zdarzenia i trudno zdefiniować jego potencjalny mechanizm; muzealnik, który przygotowuje ekspertyzę, nie znajduje się tym samym automatycznie w sytuacji konfliktu; postulowano opracowywanie kodeksów postępowania w poszczególnych muzeach, wzorowanego na Kodeksie Etyki ICOM.

12. Problem pobierania opłat za usługi fotograficzne przez muzea oraz ograniczeń dostępności zbiorów.

Eksperci potwierdzili stanowisko MKiDN, iż muzeum nie ma prawa do wprowadzenia opłat za fotografowanie przez zwiedzających w czasie zwiedzania ekspozycji, ma natomiast prawo do wprowadzenia ograniczeń w odniesieniu do ww. sytuacji ze względów konserwatorskich (np. wyłączenie lamp błyskowych), ze względów bezpieczeństwa i ochrony zbiorów (np. zakaz fotografowania instalacji alarmowych), ze względu na treść umów zawartych z użyczającym zbiory (np. całkowity zakaz fotografowania lub jego czasowe ograniczenie).

Eksperci rozważali możliwość wprowadzenia pojęcia „rejestracji” (zamiast fotografowania) i jej kategoryzacji w regulaminach muzealnych jako podstawy do pobierania opłat (ew. ustawowe upoważnienie dyrektora do wydawania zgody na rejestrację na zasadach określonych w regulaminie instytucji (lub osobnym „regulaminie rejestrowania”); ww. regulaminy określałyby również uprawnienia do rejestrowania w celach innych niż użytek niekomercyjny).²

C. Definicja i zadania muzeum – zaproponowane przez zespół ekspertów.³

Muzeum jest jednostką organizacyjną, działającą na podstawie niniejszej ustawy, nienastawioną na osiągnięcie zysku, która zarządza muzealiami i innymi zasobami o specyficznych wartościach naukowych, kulturowych i przyrodniczych, a w szczególności: gromadzi, trwale chroni, konserwuje, bada, udostępnia i upowszechnia materialne i niematerialne świadectwa działalności człowieka oraz jego otoczenia, w celu kształtowania wrażliwości poznawczej, etycznej, estetycznej, ekologicznej i społecznej oraz – określania i utrwalania tożsamości człowieka.

---

² Zdanie odrębne dr. Andrzeja Drozda: przepisy kodeksu cywilnego o własności dają podstawę właścicielowi do określania zasad, na jakich rzecz będąca jego własnością udostępnia innym osobom; w ramach takich uprawnień mieści się prawo do decydowania o tym, czy inne osoby mogą utrwalac wizerunek (bądź w inny sposób rejestrowac) jego rzeczy, o ile natura rzeczy i wiążący się z nią utrwalony zwyczaj nie sprzeciwia się takiemu uprawnieniu; w przypadku zabytków będących muzealiami, materiałami bibliotecznymi lub archiwalnymi zagadnienie to przedstawia się niejednolicie, a zatem nie można jednoznacznie odmówić ich właścicielowi (reprezentowanemu przez organy odpowiednich instytucji) prawa do decydowania, czy i na jakich warunkach dopuszczalne jest np. fotografowanie muzealiów; rozpatrując ten problem na gruncie prawa zobowiązań należy podkreślić, że kwestia ta powinna być sprecyzowana w treści stosunku prawnego, który jest podstawą udostępniania obiektów muzealnych publiczności – np. w drodze regulaminu stanowionego przez muzeum.

³ Zdanie odrębne mec. Adama Barbasiewicza wobec projektu definicji ujętej w raporcie: zgłaszający jest zwolennikiem ew. niewielkich zmian w obecnie obowiązującej definicji, dopuszcza ew. przyjęcie definicji przygotowanej przez Autorów raportu załączonego pod nr 1.

Zadania muzeum:

1. gromadzenie zbiorów w statutowo określonym zakresie,
2. katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów, w tym badanie ich proveniencji,
3. przechowywanie gromadzonych zbiorów w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych i edukacyjnych,
4. zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
5. urządzenie wystaw stałych i czasowych,
6. zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji,
7. organizowanie i prowadzenie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych i konserwatorskich,
8. prowadzenie działalności edukacyjnej,
9. popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę,
10. udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych,
11. zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji,
12. prowadzenie działalności wydawniczej.
13. prowadzenie działalności w zakresie tzw. przemysłów kulturowych.

Pojęcia używane w ww. propozycjach:

Muzealium – rzecz, ruchoma lub nieruchoma, albo inny utwór w rozumieniu *Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, wpisane do inwentarza muzeum jako dobro z zakresu dziedzictwa naturalnego, kulturalnego lub naukowego (status muzealium nie jest tym samym związany wyłącznie z prawem własności),

Zbiory – całość muzealiów wpisanych do wszystkich typów inwentarzy muzeum wraz z ich dokumentacją, stanowiąca o specyfice muzeum,

Zasoby – całość środków materialnych, w tym nieruchomości oraz środków niematerialnych i ludzkich, którymi zarządza muzeum, z wykluczeniem muzealiów,

Kolekcja – wyodrębniona w zbiorach muzeum grupa muzealiów, której nadano intencyjny związek, mając na celu ochronę wartości historycznych, materialnych lub symbolicznych, bądź historyczny zespół muzealiów zgromadzonych według koncepcji kolekcjonera (zasadność wprowadzenia tego pojęcia pozostawiono bez ostatecznego rozstrzygnięcia, nie odpowiadając na zasadnicze pytanie: czy ustawa powinna wprowadzić zasadę nierozzerwalności kolekcji, czy też pozostawić ten problem w kompetencjach dyrektora muzeum, rady powierniczej lub muzealnej, Rady ds. Muzeów przy Ministrze KiDN i Ministra KiDN).

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1.

prof. dr hab. Dorota Folga-Januszewska, prof. dr hab. Stanisław Waltoś, dyr. Paweł Jaskanis

KIERUNKOWE ZMIANY W MUZEALNICTWIE POLSKIM (16 XI 2009)

Założenia:

Przedstawione dalej propozycje rozszerzenia *Ustawy o muzeach* są wynikiem założenia o szczególnie doniosłej roli muzeów we współczesnym społeczeństwie. Muzea nie są tylko świątyniami sztuki czy nauki, ale przede wszystkim miejscami dialogu społecznego i wielowymiarowej edukacji, zaś muzealia nie tylko przedmiotem badań, ale powodem podjęcia wielu akcji adresowanych społecznie. Zinstytucjonalizowane w różnych formach własnościowych i organizacyjnych muzeum staje się uosobieniem różnorodnych, poznawczych i twórczych dążeń społeczeństwa obywatelskiego i ich kompensacji indywidualnej i grupowej. Jest także miejscem i sposobem zaspokajania tych dążeń, ich diagnozowania i propagowania. Spełnia funkcje edukacyjne, które są komplementarne wobec szkół oraz wspólnot zainteresowań, lokalnych, sąsiedzkich, wyznaniowych, etnicznych oraz rodowych. W wielu wypadkach muzea są jedynymi ośrodkami edukacji w zakresie kultury w terenie i kształtują poczucie tożsamości. Szczególną formą działania muzeów jest resocjalizacja i stabilizacja socjalna w społeczeństwach o zaburzonych więziach. Cechą szczególną muzeum jest dostarczanie emocji i wrażeń. Nie wyklucza to istnienia muzeów o charakterze wyłącznie naukowym i studyjnym (np. muzea medyczne i geologiczne będące częścią procesu edukacji na poziomie wyższych studiów).

Pośród polskich instytucji kultury muzea przyciągają największą liczbę odbiorców. W 2008 r. muzea w Polsce odwiedziło 21,5 mln osób (GUS). Efektywność społeczna muzeów, czyli ich egalitarny, wspólnotowy i wychowawczy charakter, nie jest jednak w Polsce doceniany w praktyce podmiotów decydujących i odpowiadających za stan sfery społecznej. Suma dotacji podmiotowych dla muzeów od lat jest mniejsza od wydatków ze środków publicznych na działalność sceniczną, cechującą się o około połowę mniejszą frekwencją (GUS). Stan ten utrzymuje się od dziesięcioleci pogarszany brakiem politycznego lobby na rzecz muzeów. Jeśli więc nie wprowadzi się proponowanych zmian, muzea polskie będą coraz bardziej

odstawać od innych obszarów kultury i muzeów w innych krajach członkowskich UE. Poniższe propozycje zakładają jako punkt wyjścia dbałość o istniejące zasoby muzealne i wykształconą tradycję kolekcjonerską, które są równie ważne, jak tworzenie nowych instytucji. Potrzebny jest program naprawczy, który usprawni działalność muzeów w wymiarze infrastrukturalnym i realizacji misji społecznej. Program ten musi wyrażać cel istnienia muzeów, a zarazem respektować ich lokalną tradycję, która współtworzy tożsamość miejsc i grup ludzi.

1. Celem muzeum jest równoległe gromadzenie majątku o wymiernych cechach (konieczna wycena zbiorów i prawomocność ich posiadania) i merytoryczne opracowywanie i promowanie wartości kulturowych i naukowych oraz tych, które służą rozwojowi emocjonalnemu, a także społeczne użytkowanie tego majątku i wiedzy o nim w służbie edukacji, nauki i promocji kultury narodowej, regionalnej i lokalnej. Ten podwójny wymiar działalności muzeów odróżnia je od wszystkich innych instytucji kultury. Muzea powinny być zatem traktowane jako:
  - depozytoria nie tylko wartości kulturowych i naukowych, ale także depozytoria majątku narodowego, regionalnego i lokalnego (a co za tym idzie, wypełniać związane z tym zobowiązania społeczne),
  - obszary kreacji kulturowej, naukowej i społecznej oraz związanych z nimi przeżyć, warunkujących rozwój osobowości oraz więzi społecznych.
2. Muzea nie są przypadkowymi instytucjami kultury i nauki. Badania w zakresie neuronalnych podstaw świadomości kulturowej prowadzone w latach 90. XX w. i po 2000 r. dowodzą, że istnienie muzeów jest niezbędne w procesie ewolucji poznawczej zarówno indywidualnej, jak i społecznej, w każdym obszarze aktywności człowieka, a co więcej decyduje o procesie kształtowania tożsamości i kultury materialnej zespolonej z procesem eksperymentu naukowego, artystycznego i coraz częściej społecznego. Ta nierozłączność wartości trwałych i niematerialnych jest specyficzną cechą muzeów i musi podlegać świadomej ochronie ze strony władz publicznych i rzetelnej opiece ze strony osób kierujących muzeami.
3. Muzea, mimo iż nie są nastawione na zysk, są częścią nowej ekonomii usług jako swego rodzaju „przemysł kulturowy” (Europejskie Forum Kultury 2009), który zmienia strukturę zatrudnienia, wykształcenia, lokacji kapitału, wytwarzania dóbr

materialnych i niematerialnych o wymiarze makroekonomicznym. Należą więc do grupy instytucji stymulujących rozwój społeczeństw.

Wspomniane założenia skłaniają, aby pakiet kierunkowych zmian w polskim muzealnictwie traktować jako działanie mające rozległy (co najmniej pokoleniowy) horyzont czasowy, stymulujące rozwój i zmianę mentalności społecznej, nie zaś jako krótkotrwałe dostosowywanie prawa do niedogodności zarządzania instytucją.

Definicja muzeum:

Najczęściej cytowaną definicją muzeum jest definicja Georges'a Henri Rivièrè'a: „Muzeum jest instytucją trwałą, o charakterze niedochodowym, służącą społeczeństwu i jego rozwojowi, dostępną publicznie, która prowadzi badania nad świadectwem ludzkiej działalności i otoczenia człowieka, gromadzi zbiory, konserwuje je i zabezpiecza, udostępnia je i wystawia, prowadzi działalność edukacyjną i służy rozrywce”. Międzynarodowa Rada Muzeów ICOM/ UNESCO prawie bez zmian przywołuje tę definicję, zaś polska ustawa o muzeach mówi: „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”.

Art. 2 Ustawy wymienia: „Muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:

- 1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów,
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,

- 5) urządzenie wystaw stałych i czasowych,
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej”.

Proponujemy jako punkt wyjścia uaktualnioną definicję muzeum, zgodną z tendencjami zmian jakie nastąpiły po 2000 r. i dopasowującą się do modelu współczesnej instytucji:

Muzeum jest instytucją kultury, nienastawioną na osiągnięcie zysku, dostępną publicznie w wymiarze topograficznym lub w formie elektronicznej, której celem jest gromadzenie, konserwacja, trwała ochrona świadectw działalności człowieka i jego środowiska, udostępnianie zgromadzonych zbiorów i informowanie o ich wartościach i treściach, a także kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej.

Do zadań muzeum należy:

- 1) zgodne z prawem i normami etycznymi gromadzenie świadectw działalności człowieka i jego środowiska, materialnych lub niematerialnych, oraz tworzenie ich kolekcji w statutowo określonym zakresie;
- 2) badanie pochodzenia zbiorów;
- 3) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów, również w postaci cyfrowej;
- 4) sprawowanie całościowej opieki nad zbiorami, przechowywanie i udostępnianie zbiorów oraz ich dokumentacji, również multimedialnej, w warunkach zapewniających:
  - a) właściwy stan zachowania,

- b) bezpieczeństwo techniczne i fizyczne,
  - c) eksponowanie i magazynowanie umożliwiające dostęp dla celów naukowych,
  - d) trwałość informacji o muzealiach,
  - e) konserwację i restaurację muzealiów,
  - f) w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody, a także kultury niematerialnej;
- 5) urządzenie wystaw i prowadzenie innych form działalności kulturalnej, społecznej, edukacyjnej i turystycznej, w tym wspomaganie działań służących terapii i resocjalizacji;
- 6) organizowanie i prowadzenie badań oraz ekspedycji naukowych, konserwatorskich, wspieranie merytoryczne badań innych osób prawnych i fizycznych działających na rzecz kultury i nauk, w zakresie wynikającym ze statutu muzeum;
- 7) prowadzenie działalności w zakresie przemysłów kulturowych.

Kierunkowe propozycje zmian pod nazwą – PRAWO O MUZEACH

Wychodząc od nowej definicji muzeum, proponujemy następujące rozwiązania ustawowe, ujęte w trzech częściach nierozdzielnie ze sobą połączonych, rozszerzające istniejącą *Ustawę o muzeach* z 1996 r. (nowelizowaną w 2007 r.).

- I. Podstawowe regulacje w zakresie prawa dla muzeów.
- II. Regulacje związane z ekonomią muzeów.
- III. Muzea na rzecz społeczeństwa.

Propozycje zmian w sferze polskiego muzealnictwa w trzech obszarach, rozumianych jako struktura powiązana, powinny być zawarte w przedstawionym niżej pakiecie zwanym *Prawo o muzeach*

Porządek trzech głównych działów *Prawa o muzeach* jest porządkiem pragmatycznym:

(I) Regulacje prawne pozwolą na rozpoczęcie procesu wdrożenia → (II) ekonomii muzeów, będącej podstawą właściwego funkcjonowania i rozwoju. Celem tych działań jest jak najlepsze → (III) wypełnianie funkcji muzeum jako instytucji pożytku publicznego, a więc działanie na rzecz rozwoju wiedzy, kultury, wrażliwości i kształtowania tożsamości w społeczeństwie z zachowaniem zasad prawa, własności, poszanowania odrębności, etyki oraz ochrony i przechowania majątku i wartości niematerialnych dla przyszłych pokoleń w zakresie dorobku kultury, nauki i ochrony otoczenia naturalnego.

Prawo o muzeach:

Zakres aktualnie obowiązującej *Ustawy o muzeach* jest zbyt wąski w stosunku do kwestii oczekujących na uregulowanie prawne. Obecna ustawa nie zawiera przepisów normujących: zabezpieczenia przed sekwestrem i konfiskatą, kompleksowych regulacji dotyczących bezpieczeństwa i ubezpieczenia zbiorów (gwarancje państwowe), a także specyfiki ekonomii muzeów i pojęcia domeny publicznej. Z tego powodu proponujemy przygotowanie projektu aktu normatywnego będącego *Prawem o muzeach*, a więc aktu szerszego pojęciowo od ustawy, na tyle szerokiego, aby muzealnicy mogli posługiwać się prawem obejmującym wszystkie istotne kwestie występujące w działalności muzeów.

Dział I – obejmujący po zmianach dotychczasową ustawę o muzeach, zawierający dodatkowo:

Rozdział I: Muzeum i muzealium.

- 1) Definicja muzeum, w tym cele i zadania, zasadnicze sposoby ich realizacji.
- 2) Definicja i ochrona marki muzeum.
- 3) Certyfikacja muzeum.
- 4) Definicja federacji lub stałej konferencji muzeów. Powoływanie federacji muzeów i powoływanie stałej konferencji.
- 5) Zasady organizacji (w tym: powoływania i likwidacji) muzeów, łączenia i usamodzielniania, zasada uzgadniania i nadawania statutu, zakres odpowiedzialności organizatora muzeum.

- 6) Definicja **muzealium**, zbioru i **kolekcji** muzealiów (konieczne jest zwrócenie uwagi w ustawie na specjalną ochronę i nierozdzielność kolekcji historycznych).
- 7) Muzealia, ich byt materialny i cyfrowy.
- 8) Rodzaje posiadania i własności muzealiów.
- 9) Gospodarka muzealiami (nabycie, donacja, przekaz, deakcesja, wymiana, depozyt, wypożyczenie),
- 10) Ochrona muzealium i jego wizerunku.
- 11) Zasada stosowania i standaryzowania procedur muzealnych, w tym zasady informatyzacji muzeów.

Rozdział II: Rada muzeum.

- 12) Nadzór nad wykonaniem zadań i zasady kontroli działalności.

Rozdział III: Pracownicy muzeów (muzealnicy).

- 13) Wymogi kształcenia muzeologicznego (delegacje do rozporządzeń).

Rozdział IV: Nadzór nad działalnością muzeów i wsparcie merytoryczne.

- 14) Rejestr Muzeów (czasowa weryfikacja).

- 15) Rada ds. Muzeów przy Ministrze KiDN.

- 16) instytut muzeologiczny (mechanizm społecznych konsultacji).

Dział II – EKONOMIA MUZEÓW I ZASADY WSPÓLDZIAŁANIA MIĘDZY MUZEAMI

Rozdział I: Zabezpieczenie przed konfiskatą (*vide*: załącznik nr 4).

Rozdział II: Ubezpieczenia muzealiów.

1. Gwarancje państwowe dla muzealiów (*vide*: załącznik nr 3).
2. Systemy bezubezpieczeniowe, odstąpienie od ubezpieczenia muzealiów.

3. Ubezpieczenia komercyjne i inne.

Rozdział III: Zasady finansowania i prowadzenia muzeów.

- 1) Zakres uprawnień i obowiązków dyrektora muzeum oraz innych osób zajmujących stanowiska funkcyjne (m.in. zarządzanie informacją).
- 2) Zasady finansowania muzeów państwowych, samorządowych i muzeów niepaństwowych.
- 3) Zasady planowania finansowego w muzeach (działalność podstawowa i projektowa).
- 4) Zasady ustanawiania fundacji prowadzących muzea.
- 5) Zasady udzielania pomocy muzeom przez różne podmioty – wolontariat, darowizna muzealna, mecenat.
- 6) Zasady osiągania przychodów i ich alokacji na cele statutowe.
- 7) Zasady uczestnictwa w przemysłach kulturowych.
- 8) Zasady sponsoringu i umów barterowych.
- 9) Szczególne warunki odstąpienia od zamówień publicznych w odniesieniu do muzealiów.
- 10) Zwolnienia podatkowe i odpisy na rzecz muzeów.
- 11) Współ- i organizacja działań edukacyjnych i społecznych oraz ich finansowanie.

Dział III – FUNKCJE SPOŁECZNE MUZEUM

Rozdział I: Domena publiczna – użycie znaku muzeum i jego wizualizacji oraz muzealiów.

- 1) muzealia, ich dokumentacja, w tym ich nazwy własne i potoczne, zasady użycia,
- 2) dokumentacja wizualna i multimedialna, materialne lub cyfrowe kopie muzealium lub jego fragmentu,
- 3) nazwa własna instytucji i jej części organizacyjnych, w tym nazwy miejscowe, logotypy muzeum dawne i współczesne, wizerunki gmachu muzeum, marka muzeum.

Rozdział II: Dostęp do zbiorów muzealnych.

- 4) Zasady udostępniania zbiorów w procesie badań, edukacji, rozrywki.
- 5) Zasady udostępniania muzeów i muzealiów do działań socjalnych i terapeutycznych.
- 6) Zasady udostępniania muzeów i muzealiów do innych celów (promocyjnych, komercyjnych: reklama, wypożyczenie przestrzeni).

Rozdział III: Muzea w sieci i w działaniach zewnętrznych.

- 7) Muzea wirtualne i zasady udostępniania on-line.
- 8) Zasady uczestnictwa muzeów w zewnętrznych akcjach społecznych (turystyka, wydarzenia regionalne i globalne).
- 9) Działania fizyczne muzeów poza obszarem muzeum.

Załącznik nr 2.

prof. dr hab. Andrzej Rottermund, prof. dr hab. Wojciech Suchocki, **KIERUNKOWE ZMIANY W SFERZE POLSKIEGO MUZEALNICTWA**

Punkt wyjścia

Jeden z najwybitniejszych współczesnych filozofów Peter Sloterdijk, rozważając problem kultury – wg niego „zakażonej wszechogarniającym konsumpcjonizmem”, stwierdza, że szczęśliwie nie wszystkie miejsca we współczesnym świecie są sobie równe i nie wszystkie są tak samo wulgarne i trywialne. Są miejsca, w których obowiązują inne prawa, a wśród nich, obok bibliotek, akademii, klinik, wymienia też muzea. Filozof zastrzega, że jego myślenie nie jest bynajmniej utopijne, lecz jest „heterotopijne”. Heterotopie są wg Sloterdijka istniejącymi realnie „innymi miejscami”, które pozwalają nam „zdobywać dystans wobec reszty świata”. „Dlatego jest rzeczą niebezpieczną, jeśli zwykłe życie chce się wdrzeć do tego innego miejsca”. Musimy więc pilnować, by również i w muzeach kultywowano „heterotopijną różnicę”, czyli starać się zapobiegać skażeniu ich przestrzeni zarazkiem konsumpcjonizmu.

Tymi, którzy zdecydowanie opowiedzieli się po stronie wartości, które stanowią o heterotopycznym charakterze muzeum, byli amerykańscy dyrektorzy wielkich muzeów: Philippe de Montebello – em. dyrektor Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku, Glenn D. Lowry – dyrektor Museum of Modern Art w Nowym Jorku, John Walsh – em. dyrektor J.Paul Getty Museum w Los Angeles, James Wood – em. dyrektor Art Institute w Chicago, Neil MacGregor – dyr. British Museum i James Cuno – obecny dyrektor Art Institute w Chicago. W wydanej w 2004 roku książce zatytułowanej *Whose Muse?* przestrzegali przed komercjalizacją działalności muzealnej i niemoralnymi praktykami przy formowaniu kolekcji; oba te procesy doprowadzają według nich do stopniowej utraty autorytetu instytucji muzealnej.

Muzea w Polsce mają do odegrania rolę szczególną. Po pierwsze, jako repozytoria rzeczy najcenniejszych, uratowanych od zniszczenia lub rabunku w czasie wojen w XVII i XVIII stuleciu, katastrofy rozbiorów, a później I i II Wojny Światowej (to także szczególnie ostrożnie traktować deakcesję czy zbyt częsty ruch muzealiów). Po drugie, jako miejsca wszechstronnej edukacji społecznej na różnych poziomach i wieku i wiedzy. Muzea polskie wziąć muszą na swoje barki zadania edukacyjne w sytuacji braku edukacji kulturalnej w programach przedszkolnych i szkolnych, a także odpowiednich miejsc do spędzania czasu

przez ludzi w podeszłym wieku. Działalności współczesnego muzeum w naszym kraju winna więc przyświecać myśl znanego muzeologa Barry Lorda, że „a museum is not about objects. A museum is about people”. To, że służba społeczeństwu jest najważniejszym zadaniem muzeum, nie może jednak w żadnym wypadku oznaczać schlebiana gustom publiczności, czy przymykania oczu na niedostatki jej wiedzy.

Doniosłym głosem, a zasadniczo dramatycznym protestem przeciwko nieetycznym praktykom muzeów odnośnie gromadzenia zbiorów oraz muzealnym praktykom komercyjnym, wywołanym słynną już umową między paryskim Luvrem a władzami Abu Dahbi, a także zapowiedzią nowej ekonomii, tzw. ekonomii niematerialnego, jest książka b. dyrektora Muzeum Picassa w Paryżu Jeana Claira *Kryzys muzeum*.

Można by przyjąć, że na przeciwległym biegunie „innego, sloderdijkowskiego, miejsca”, sytuuje się tranzytowa przestrzeń określana przez francuskiego antropologa Marca Augé, jako „nie-miejsce”. Choć Augé używa pojęcie „nie-miejsca”, jako opozycji do miejsca antropologicznego, czyli dobrze znanego i tradycyjnie zlokalizowanego, to wydaje się, że „nie miejsce”, jako określenie przestrzeni tranzytowej, przydatne może być w rozważaniach nad przestrzenią, niektórych funkcjonujących w ponowoczesności przestrzeni muzealnych. Czymże bowiem jest auge'owskie „nie-miejsce”? „*Nie-miejsce*” wg Augé nie kreuje ani indywidualnej tożsamości, ani relacji międzyludzkich. Nie dziwi więc, że Augé wymienia wśród takich miejsc park tematyczny, przede wszystkim dlatego, że historia służy tam jedynie rozrywce i konsumpcji, nie zaś indywidualnej kontemplacji. A czyż niektóre, pełne zgiełku i przypadkowych zwiedzających oraz nastawione na spektakl muzea, nie przypominają parków tematycznych? Można by więc idąc konsekwentnie tym tropem powiedzieć, że współczesne muzeum błądzi między sloterdijkowską *heterotopią*, a auge'owskim *nie-miejscem*.

Jak widać, już od kilku lat zwraca się uwagę na zjawiska, które ze szczególną siłą wpływają na zmianę charakteru tradycyjnej czy modernistycznej instytucji muzealnej (dla jasności: „tradycyjne” muzeum jest wg nas miejscem o określonych sposobach obcowania z obiektami muzealnymi (muzealiami) oraz selekcjonowania tych obiektów, ale przede wszystkim – miejscem, gdzie doznaje się określonej odczuwalności oryginalnych obiektów i gdzie doświadczamy ich „rzeczywistej obecności”). Proces tych zmian uległ ostatnio znacznemu przyspieszeniu.

Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele, i tych ogólnocywilizacyjnych, jak postępująca globalizacja i konkurencyjna wobec niej europejska integracja, ale i tych szczególnych, które dotyczą samego tylko muzealnictwa. Dostrzegamy przynajmniej trzy „siły”, które w sposób skuteczny przesuwają tradycją zarysowane granice instytucji muzealnej.

Pierwszą jest szerokie dopuszczenie, innych niż tradycją określonych sposobów zachowań i działań na przypisanych muzeom obszarach, głównie poprzez wpuszczanie na ich teren innych form działalności, nie tylko kulturalnej, w tym różnych form rozrywki, handlu i konsumpcji. Wywołuje to pozytywne reakcje sporej części naszego społeczeństwa, szczególnie ludzi młodych. Więcej jednak jest negatywnych reakcji, włącznie ze składaniem do prokuratury doniesień o czynach przestępczych z paragrafów mówiących o bezprawnym używaniu przestrzeni do innych, niż ustawowo dla muzeum zarezerwowane, celów.

Jakie są przyczyny poszerzania zakresu działalności na muzealnym terytorium? Sądzymy, że częściowo z powodu zmieniającej się w społeczeństwie hierarchii wartości, a częściowo z powodu coraz trudniejszego dostępu do nowych źródeł finansowania rady muzealne i powiernicze oraz dyrektorzy muzeów zmuszani są do stopniowego rozszerzania misji swoich instytucji. Jest to już nie tylko kolekcjonowanie, konserwacja, badania naukowe i skromny zakres pracy oświatowej i wystawienniczej, lecz przede wszystkim organizacja wielkich wystaw, w celu przyciągnięcia jak najwyższej liczby zwiedzających, oraz – edukacja publiczna, często z elementami rozrywki. Właśnie sięganie do rozrywki wywołuje silną krytykę ze strony starszej generacji muzealników. Rzeczywiście, stale poszerzany repertuar form działalności kulturalnej w obrębie instytucji muzealnej wprowadził w jej obszar wydarzenia artystyczne o bardzo różnorodnym charakterze: muzyczne, teatralne, filmowe, a także wydarzenia o charakterze społecznym i politycznym, nie mówiąc o szerokiej konsumpcji, a więc o sklepach, kiermaszach, kawiarniach, restauracjach itp.

Są jednak i pozytywne konsekwencje szerokiego otwarcia muzeum. Przede wszystkim, znacznie szerszy niż dotychczas skład społeczny publiczności muzealnej, co najsilniej przyczynia się do zmian elitarnego charakteru instytucji muzealnej. Na plan pierwszy w wielu muzeach zaczyna wysuwać się działalność edukacyjna, wyznaczająca nowe standardy tego typu działalności, wraz z tym zmienia się podejście instytucji muzealnej do publiczności, a rola muzeum z roli „pana” zmienia się na rolę „sługi”. Kolejne warte podkreślenia zjawisko to masowa turystyka i związany z tym gwałtowny wzrost frekwencji w największych muzeach światowych.

Konsekwencją wzrastającej frekwencji jest dramatyczna zmiana warunków zwiedzania muzeów. Tłok, hałas, stale odzywające się telefony komórkowe i nierzadko swobodna konsumpcja sandwichy i napojów powodują, że muzeum przestaje być miejscem kontemplacji i osobistego przeżycia, szczególnie na wystawach czasowych. Na przykład w ubiegłym roku na wystawę w Muzeum Narodowym w Tokio „The Mind of Leonardo” w ciągu 3 miesięcy przyszło 800.000 osób, co znaczy 10.000 dziennie. Wizyta w muzeum w tych warunkach staje się nieustanną „walką” z otoczeniem. Przydatność muzeum jako miejsca, w którym wystawia się sztukę po to, by widz mógł ją oglądać, staje się w najwyższym stopniu wątpliwa.

Wniosek. Nowe rozwiązania legislacyjne i finansowe winny ograniczać nadmierną komercjalizację muzeów i uznawanie frekwencji jako najważniejszego wskaźnika oceny pracy instytucji muzealnej. Wymaga to zapewnienia muzeum dotacji budżetowej na poziomie umożliwiającym prowadzenie działalności na odpowiednim poziomie intelektualnym oraz nienaruszania przypisanych muzeom zwyczajowych norm.

Najpoważniej naruszają jednak granice terytorium „tradycyjnego” muzeum dwie pozostałe siły: elektroniczna i ekonomiczna. Technologie elektroniczne z jednej strony wprowadziły na teren muzeum sztukę nowych mediów oraz zarejestrowane na nośnikach elektronicznych efemeryczne dzieła sztuki i to nie narusza muzealnych granic. Z drugiej jednak strony technologie te umożliwiają nieograniczone gromadzenie, ale gromadzenie nie rzeczy, a danych i informacji o rzeczach. Zbiory takie określa się często terminem „muzeum wirtualnego”.

Sądząc z sukcesów tego rodzaju „odbioru” sztuki, a także sukcesu instytucji, które swoją narrację prowadzą głównie lub wyłącznie posiłkując się rzeczywistością wirtualną, rodzić się musi nowy rodzaj wrażliwości w relacji między wirtualnie kreowanym obiektem, a odbiorcą. Popularność wystaw dzieł klonowanych elektronicznie, jak np. wystaw Caravaggia, Rafaela czy Leonarda i określanych jako „Mostri impossibile”, świadczy o społecznej akceptacji zastąpienia „oryginału” przez cyfrową kopię (tu zastrzeżenie: mówiąc o „oryginale” mamy na myśli rzecz przyjętą do zbiorów muzealnych, jako „oryginalną” na podstawie zweryfikowanej przez nas wiedzy opartej na wiarygodnych źródłach. To tą rzecz otacza aura odczuwana przez nas w szczególnie emocjonalny sposób. Mamy więc do czynienia nie tylko z materialnym wymiarem rzeczy, ale też z otaczającą go aurą, a więc wymiarem niematerialnym).

Istnieje oczywiście wiele pozytywnych aspektów tzw. muzeum wirtualnego. Dostarczają one przede wszystkim materiału edukacyjnego dla nauczycieli, poszerzają dostęp do kolekcji, pomagają też w procesie zmiany elitarnego charakteru muzeum. W swojej obecnej formie są one dla nas jednak bardziej rozczarowujące niż intrygujące. Niepokoi bowiem narzucanie struktury narracyjnej zjawiskom i obiektom, a co za tym idzie ograniczanie interaktywności. Musimy je bacznie obserwować, po to przede wszystkim, aby stwierdzić, czy nowe generacje „muzeów wirtualnych” będą „wzmacniały czy też podważały pojęcie autentyczności, interaktywności, a nawet samego muzeum”, o czym pisała w ubiegłym roku Lianne McTavish w: *New Museum Theory and Practice*.

Wniosek: Nie można pochopnie wprowadzać na terytoria muzealne technologii elektronicznych, a szczególnie doprowadzać do przejmowania przez nie miejsc zajmowanych przez obiekt „oryginalny” w rozumianym przez autorów znaczeniu.

Trzecią siłą jest siła ekonomiczna. Różne pomysły finansowania działalności muzealnej znalazły ostatnio swych kodyfikatorów. Jean -Pierre Jouyet i Marcel Levy (szef agencji reklamowej i inspektor resortu finansów) w listopadzie 2006 roku w raporcie opracowanym na zamówienie francuskiego Ministerstwa Gospodarki i Finansów, a zatytułowanym *L'Economie de l'immatériel* opisują mechanizmy nowej ekonomii muzealnej: „termin ‘niematerialny’ dotyczy wirtualnego pieniądza, który zastępuje dzieło sztuki – przynajmniej od chwili, gdy dzieło to opuszcza miejsce przechowania i zamienia się w banknot krążący w obiegu ekonomicznym, byt dokładnie wyceniony w kontrakcie”. Raport o ekonomii niematerialnego proponuje podział dzieł muzealnych „na dwie kategorie: skarby narodowe i obiekty zbywalne. Te ostatnie powinny być wpisane do aktywów instytucji”. A więc ekonomia niematerialnego wymusza na instytucjach muzealnych, by kierowały się zasadami rynku i stawały się częścią gospodarki opartej o komercyjne wykorzystywanie marki własnej instytucji (branding), uruchomianiu uśpionego w obiektach muzealnych kapitału (kuszenie możliwościami korzystania ze zbiorów, jako zabezpieczenia otwartych przez banki linii kredytowych), sprzedaży obiektów muzealnych lub odpłatne ich wypożyczanie na wystawy oraz aktywne konkurowanie z instytucjami o podobnym charakterze działalności. Podobne zasady rynkowe bez oporów praktykowane są w lawinowo powstających na świecie muzeach prywatnych. Można przyjąć, że zgodnie z zasadą konkurencyjności, w przeciągu pewnego czasu doprowadzić to może do sytuacji, w której muzealne instytucje publiczne przyjmą takie same zasady, jakie obowiązują w muzeach prywatnych.

Sztuka i bogactwo zawsze szły ze sobą w parze. Nie jest więc zaskoczeniem, że i dzisiaj idą z sobą w parze. Był jednak długi okres, że ludzie zamożni zadowalali się splendorami, jakie spływały na nich jako na ofiarodawców cennych muzealiów do zbiorów publicznych. Dzięki ich szczodrości muzea wzbogacały swoje kolekcje. Dzisiaj obserwujemy znaczącą zmianę zachowań w tym obszarze. „Konwulsyjny i ograniczony do wąskiego kręgu kierunek dystrybucji bogactw w obrębie świata zachodniego i między tym światem a resztą, zmieniają świat sztuki” – pisał krytyk sztuki Adrian Ellis. Przechodzący transformację rynek sztuki, ze swoimi targami i aukcjami, globalny boom w budownictwie muzealnym oraz coraz bardziej złożone i skonfliktowane relacje między aktywnymi prywatnymi kolekcjonerami a muzeami publicznymi, wszystko to razem wpływa na wielkie zmiany w systemie utrwalonego w XIX i XX wieku współżycia rynku, sztuki i muzeów. Obserwujemy zjawisko powstawania w końcu 2 połowy XX wieku nowych muzeów prywatnych, które w sposób znaczący nasiliło się w ciągu ostatnich kilku lat.

Przyczyną takiego postępowania znacznej części prywatnych kolekcjonerów jest nie tylko chęć zaspokojenia tym sposobem swojej próżności, czy wynika z braku spadkobierców lub niechęci do płacenia podatku od niepracującego kapitału, a za taki uznaje się dzieła sztuki, lecz raczej – chęć podzielenia się swym artystycznym bogactwem z szeroką publicznością, ale w taki sposób, by była ona świadoma, kto z nią tym bogactwem się dzieli. Duże publiczne muzea nie zawsze wywiązywały się bowiem z obowiązku wyraźnego informowania o proveniencji zbiorów. Nowe prywatne muzea stają się niezwykle ważnym elementem w kulturalnej przestrzeni miast, ale nie tylko. Zatrudniają bowiem fachowy personel muzealny, konserwatorski, oferują interesujące programy edukacyjne i naukowe. Jest wiele powodów po temu by uznać, że tendencja ta będzie kontynuowana.

Wraz ze wzrastającą liczbą prywatnych muzeów, wzrasta także ich wpływ na praktykę muzealną i na etyczne zasady obowiązujące w muzealnictwie, a także na politykę muzealną, np. wobec takich problemów jak deakcesja. Pojawia się też wewnątrz muzeum konflikt interesów polegający na kontaktach z rynkiem sztuki pracowników muzeów publicznych czy praktyka ograniczonej wzajemności w wypożyczeniach. Zasady te staną się poważną przeszkodą, w sytuacji kiedy prywatne muzea, które nie muszą się liczyć ze sztywnymi muzealnymi przepisami, nabiorą siły i profesjonalnej wiedzy. Istnieje więc duże niebezpieczeństwo, że właściwa dla tzw. tradycyjnych muzeów zachowawczość podana będzie agresywnym naciskom ze strony bardziej nowocześnie nastawionych członków rad muzealnych czy powierniczych. Mogą oni wyznawać zasadę, która obowiązuje w ich

działaniu (w radach tych zasiadają coraz częściej przedstawiciele biznesu), że *zasady tyczą innych, a nie ich*, i niezależnie od formalnego statusu publicznej instytucji będą żądać, podobnie jak to dzieje się w muzeach prywatnych, powiększania stanu posiadania nie bacząc na zasady etyczne. W ustawodawstwie polskim wciąż brak jest precyzyjnych i jednoznacznych regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania prywatnych instytucji kultury, w tym i muzeów prywatnych, a przede wszystkim szerszego zapewnienia im dostępu do środków publicznych m.in. do programów operacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wniosek: Przyszłe rozwiązania finansowe winny brać pod uwagę światowe tendencje w traktowaniu majątku muzealnego, jednakże z wielką rozwagą wprowadzać je do polskiego muzealnictwa. Dotyczy to szczególnie deakcesji. Równocześnie powinny dać muzeum więcej swobody w gospodarce finansowej i w zarządzaniu w obliczu spodziewanej konkurencji ze strony muzeów prywatnych (m.in. ustawa o finansach publicznych, ustawa o zamówieniach publicznych, regulacje prawne w zakresie gwarancji przed konfiskatą, i w zakresie gwarancji rządowych).

Wymienione przez nas wyżej „siły” skutecznie zaczynają pokonywać granice otaczające muzealna terytoria, rezerwowane dotychczas i chronione przez ustawowe definicje. By choć w części zachować charakter instytucji muzealnej określony ustawową definicją, wymagać to będzie większej nad tą instytucją ochrony ze strony państwa. Państwo powinno zapewnić muzeom ekonomiczną egzystencję, skoro wypełniają one stawiane im ustawowe, a nawet konstytucyjne zadania. W takiej tylko sytuacji zachowają muzea swój *heterotopiczny* charakter. Nie wątpimy bowiem, że istnieć będą nadal grupy społeczne traktujące muzea jako miejsca kontemplacji i kontaktu z oryginałem oraz społeczna potrzeba wykorzystywania edukacyjnej oferty proponowanej przez te muzea, sięgającej daleko poza przypisane im ustawowo terytoria. Bardziej realna jest jednak akceptacja muzeum w jej nowym niż tradycyjnym wcieleniu. Bardziej przemawia ona do dużej części publiczności, szczególnie młodszego pokolenia, a również do wyobraźni polityków.

Ten nowy model muzeum określane jest coraz częściej jako post-muzeum. Działa ono przeważnie na zasadach przedsiębiorstwa usługowego. Pracownicy muzealni są grupą muzealnych specjalistów – muzealników. Takie muzeum bez oporów stosuje multimedia oraz elektroniczne klony i symulakry, nie fetyszyzuje obiektów, ale, co należy podkreślić, aktywniej wsłuchuje się w potrzeby szerokiej publiczności i szuka kontaktów z nową

publicznością, a co najważniejsze, nie odzęgnuje się od pokazywania trudnych problemów naszej rzeczywistości, proponując nowego rodzaju narracje. Takie muzeum Andreas Huyssen opisuje jako „przestrzeń dla wszystkich kultur naszego świata, by na niej zderzały się ze sobą i po to, by pokazywały swoją heterogeniczność, nawet te swoje strony, które wydają się być nie do pogodzenia z innymi kulturami, po to, by mogły łączyć się ze sobą, mieszać nawzajem i by współżyły ze sobą zarówno na oczach, jak i w pamięci widza”.

Na pewno jednak nie można ograniczać naukowej pracy muzealnej i tradycyjnych praktyk muzealnych. Rację ma Maria Popczyk kiedy mówi, że „spektaklowość wystaw została dawno oswojona, dzisiejsze muzeum łączy spektakl z rzetelną pracą naukowców i kuratorów, z interpretacją, nadawaniem sensu i intelektualnego wyrazu zjawiskom kultury. Muzeum będąc środowiskiem, w którym splata się wiele odmiennych praktyk, jest przestrzenią o podwójnym, jak nie wielokrotnym, kodowaniu, nie jest jednowymiarowe, posiada potencjał adaptacji, ale i transformacji, co stanowi o jego sile”.

Wydaje się, że dla zrównoważonego rozwoju społecznego celowe będzie wypracowanie adekwatnej formuły łączącej walory obu, niewątpliwie aporycznych, modeli. Ale przecież różnego rodzaju aporie są od wieków immanentną cechą muzeum. Nowa ustawa winna ściśle regulować jakimi istotnymi cechami charakteryzować się winna instytucja określana jako muzeum, określając równocześnie te wszystkie formy organizacyjne, które muzeami nie są, ale działają na podobnym lub nawet tym samym co muzeum obszarze. Może najlepiej byłoby nazwać taką ustawę ustawą o muzeach i instytucjach pokrewnych. Rozróżniamy, poza muzeum, przynajmniej dwie takie formy organizacyjne: edukacyjne centra tematyczne i rozrywkowe centra tematyczne (parki tematyczne).

Definicja muzeum. W obowiązującej ustawie o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. w definicji muzeum (rozd. 1, art. 1), w sposobach realizowania celów (rozd. 1, art. 2) oraz w rozdz. 4, art. 21, ust.1) zauważamy sprzeczności, odnoszące się do pojęcia *niematerialny*. W definicji mówi się o gromadzeniu dóbr kultury zarówno, o charakterze materialnym i niematerialnym, ale w art. 2 gromadzi się już tylko zabytki, a w art. 21, kiedy definiuje się muzealia, mowa jest z kolei o rzeczach. Ta podstawowa dla tożsamości instytucji muzealnej sprawa musi zostać wyjaśniona. Według nas wspomniany w definicji wymiar niematerialny odnosić się może jedynie do otaczającej „oryginalną” rzecz (czyli rzecz, którą przyjęliśmy do zbiorów muzealnych, jako „oryginalną” na podstawie zweryfikowanej przez nas wiedzy opartej na wiarygodnych źródłach) szczególnej aury.

Proponujemy następującą definicję: Muzeum jest instytucją trwałą (czyli musi istnieć fizycznie, nie może zniknąć za naciśnięciem klawisza), nienastawioną na uzyskiwanie zysku (może, ale nie musi), która służy społeczeństwu do prowadzenia, charakterystycznymi dla siebie metodami (prowadzi edukację, nie stawiając granic wieku i nie weryfikując wiedzy edukowanych, co w sposób zasadniczy odróżnia muzeum od szkół i innych uczelni, które tego typu ograniczenia stosują) wszechstronnej edukacji i upowszechniania kultury i nauki, a także pomaga w prowadzeniu polityki określania tożsamości i utrwalania humanistycznych wartości (materialnych i niematerialnych). By móc uznać instytucję za muzeum musi ono posiadać kolekcje (zbiory) rzeczy materialnych lub zapisanych na nośnikach (analogowych lub elektronicznych) wydarzeń lub zjawisk efemerycznych (nie cyfrowych symulaków), prowadzić nad nimi (zbiorami, kolekcjami) badania, dokumentować je, konserwować i zabezpieczać. Muzeum osiąga zamierzone cele poprzez udostępnianie posiadanych zbiorów oraz rzeczy pozyskiwanych drogą depozytów i wypożyczeń. Robi to w różnych formach organizacyjnych (przede wszystkim w formie wystaw i pokazów, ale też i spektakli artystycznych, także o cechach rozrywki) i różnych formach intelektualnych (m.in. poprzez tworzenie nowych rzeczywistości). Dostarcza publiczności wyjątkowych przeżyć, wynikających z kontaktu z udostępnianą rzeczą. W celach informacyjnych i edukacyjnych może też udostępniać zbiory przy pomocy różnego rodzaju środków technologicznych (też w internecie).

Edukacyjne Centrum Tematyczne jest instytucją o charakterze stałym, nienastawionym na osiągnięcie zysku, która służy społeczeństwu do prowadzenia, charakterystycznymi dla siebie metodami, wszechstronnej edukacji i upowszechniania kultury i nauki, a także pomaga w prowadzeniu polityki określania tożsamości i utrwalania humanistycznych wartości (materialnych i niematerialnych). Celem jest przystępna prezentacja tematu, dla którego przedstawienia centrum zostało powołane, w różnych formach organizacyjnych i intelektualnych. Podstawą prezentacji są scenografie, dioramy, kopie oryginałów, symulakry (kopie cyfrowe), prezentacje audiowizualne zapisane na różnego rodzaju nośnikach oraz materiał oryginalny (dokumentowany i chroniony na podobnych zasadach, jak tego typu materiał przechowywany w instytucjach niemuzealnych). Centrum może prowadzić badania naukowe nad tematem, dla którego zostało powołane.

Rozrywkowe Centrum Tematyczne (park tematyczny) jest instytucją komercyjną o charakterze efemerycznym. Służy społeczeństwu do prezentowania w popularnej, często rozrywkowej, formie tematu, dla którego zostało stworzone (najczęściej – tematu

historycznego, literackiego, baśniowego czy filmowego). Podstawą prezentacji jest scenografia w formie architektury, wykorzystująca często oryginalną architekturę czy inne oryginalne elementy przestrzenne i krajobrazowe. Charakterystyczną formą działalności jest spektakl i żywe uczestnictwo publiczności.

Realizacja określonych w definicji celów. Opisana w Punkcie Wyjścia sytuacja zmusza do głębokiej korekty dotychczasowej hierarchii celów. Na plan pierwszy wysuwa się publiczność muzealna. Muzeum pracować musi z myślą o jej potrzebach, a przede wszystkim prowadzić działania edukacyjne na wszystkich możliwych poziomach wiedzy. Dlatego też w muzeach rejestrowanych powinny powstać w strukturach oddzielne piony edukacyjne kierowane, być może nawet, przez zastępcę dyrektora. Wiąże się z tym ściśle kolejny cel, jakim jest udostępnianie zbiorów, przede wszystkim dla potrzeb edukacyjnych i naukowych.

Wymienione wyżej dwa podstawowe cele osiąga muzeum przez:

1. Gromadzenie rzeczy, będących świadectwami działalności człowieka i jego środowiska, z poszanowaniem norm prawnych i etycznych (w tym z obowiązkowym i wnikliwym badaniem proveniencji pozyskiwanych rzeczy).
2. Katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych i udostępnianych zbiorów (także w postaci cyfrowej) i zapewnienie trwałości informacji o nich.
3. Zapewnienie ochrony konserwatorskiej, technicznej i fizycznej przechowywanym i udostępnianym zbiorom własnym i rzeczom pozyskiwanym czasowo. W zależności od specyfiki muzeów, zapewnienie ochrony konserwatorskiej zabytkom (w tym kultury materialnej i przyrody) nieruchomym.
4. Prowadzenia działalności w zakresie przemysłów kulturowych.

Autorzy tego raportu podzielają większość zaproponowanych w raporcie przygotowanym przez prof. Dorotę Folgę-Januszewską, prof. Stanisława Waltosia i dyr. Pawła Jaskanisa kierunkowych propozycji problemów do rozważenia w trakcie pracy zespołu do spraw przygotowania założeń do zmian ustawowych w zakresie muzealnictwa. Kilka spraw wymaga jednak wyjaśnienia:

W dziale Muzeum i muzealium:

Co rozumieją autorzy raportu przez „przechowanie majątku i wartości niematerialnych dla przyszłych pokoleń”, a więc czy rozumieją „przechowywanie” dosłownie, jako czynność fizyczną, czy metaforycznie. Jeżeli metaforycznie, to lepiej byłoby użyć w stosunku do wartości niematerialnych określenia „utrwalanie”. Jeżeli zaś dosłownie, to jak by miała wyglądać ochrona i przechowywanie wartości niematerialnych. Dotyczy to również cyfrowego bytu muzealiów.

W dziale Nadzór nad działalnością muzeów i wsparcie merytoryczne:

Uważamy, że po kilku latach doświadczeń należałoby przedyskutować funkcjonowanie rad powierniczych w muzeach i zastanowić się nad ich rolą w zarządzaniu instytucją kultury. Musimy też odpowiedzieć na pytanie, czy rady muzealne w obecnym kształcie mają jakikolwiek sens. Pytania te dotyczą społecznej kontroli nad działalnością instytucji kultury w warunkach państwa demokratycznego. Uważamy, że rady powiernicze powinny być powoływane przez Ministra KiDN jedynie w dużych muzeach, a więc posiadających rozbudowane struktury organizacyjne i wysokie budżety, np. dotacja + dochody własne przekraczające w skali roku 10 mln. zł. W radach tych zasiadać powinny osoby o wiedzy ekonomicznej, prawniczej, w zakresie zarządzania, marketingu oraz autorytetu naukowe i artystyczne, a także muzealnicy, ale jedynie ci, którzy nie mają potencjalnego konfliktu interesu swojej macierzystej instytucji z instytucją, w której radzie zasiadają. Powinno być też wprowadzone ograniczenie do zasiadania maksymalnie w dwóch radach; dotyczyć powinno to też rad muzealnych.

Uważamy też, że po doświadczeniach ostatnich kilku lat należy ograniczyć liczbę lub całkowicie zlikwidować kategorię instytucji współprowadzonych przez Ministra KiDN oraz ograniczyć liczbę instytucji muzealnych, których organizatorem jest Minister KiDN. Jedna i druga „operacja” jest logicznym następstwem demokratycznego systemu zarządzania państwem, w którym to systemie Ministerstwa sprawują funkcje strategiczne i kontrolne, a nie zarządzające.

Uważamy, że powinno nastąpić otwarcie studiów wyższych z zakresu muzeologii, być może w powiązaniu z instytutem muzeologicznym. Powinna być to jednak instytucja ekspercka, a nie nadzorcza nad muzeami. Stworzono by tym samym warunki, nie tylko do kształcenia nowej kadry muzealników, ale też powstało by wokół tej instytucji środowisko intelektualne

przygotowane do prowadzenia badań naukowych i modernizacji placówek muzealnych, w tym opracowania rozmaitego rodzaju standardów niezbędnych w pracy muzealnej, a także regulacji prawnych oraz korekt już istniejących ustaw, tak, by prawo polskie uwzględniało misję i specyfikę działalności muzealnej (m.in. w ustawie o finansach publicznych, ustawie o zamówieniach publicznych).

Naszym zdaniem zidentyfikowane przez raporty oraz rekomendacje Kongresu Kultury Polskiej z września 2009 roku zadania możliwe są do wykonania stopniowo i w dłuższym czasie. Większość z nich, jak np. nowa ekonomia muzeów, czy polityka inwestycyjna wobec muzeów, wymagać będzie wielu ekspertyz i opinii zewnętrznych.

Do spraw najpilniejszych zaliczylibyśmy:

w zakresie prawa

1. Uaktualnienie definicji muzeum.
2. Zredagowanie regulacji prawnych w zakresie zabezpieczenia przed konfiskatą i gwarancji państwowych dla muzeów i instytucji kultury.
3. Rozwiązanie problemów własnościowych w odniesieniu do zbiorów muzealnych.

w zakresie zarządzania i organizacji

1. Ograniczenie lub likwidacja kategorii muzeów współprowadzących przez MKiDN oraz ograniczenie liczby instytucji muzealnych, których organizatorem jest MKiDN.
2. Stworzenie specjalnego funduszu zakupów muzealiów, umożliwiającego szybki zakup cennych obiektów do kolekcji muzeów polskich.

Załącznik nr 3.**prof. Dorota Folga Januszewska, Założenia wyjściowe schematu gwarancji państwowych dla muzeów państwowych i samorządowych**

Mechanizm gwarancji państwowych umożliwia muzeom znaczną obniżkę kosztów organizacji wystaw, krajowych i zagranicznych jest zatem konkretnym wsparciem finansowym dla muzeów, stanowi też silną motywację do ożywienia wymiany międzynarodowej. Wymagania nakładane przez warunki uzyskania gwarancji wpływają na poprawę infrastruktury muzeów i podniesienie jakości ich działania.

Mechanizm działania gwarancji:

1. Minister KiDN rezerwuje w ustawie budżetowej limit gwarancji dla muzeów, który jest maksymalną dopuszczoną w danym roku wartością ubezpieczanych obiektów (np. 500 mln E). Wartość roczna odszkodowawcza od tej kwoty nie przekracza 0,05 %.
2. Muzea ubiegające się o gwarancje muszą posiadać certyfikat bezpieczeństwa i klimatu wydany przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ, d. OOZP, ważny max. 12 miesięcy od chwili wydania).
3. Muzeum składa wniosek o wystawienie polisy–gwarancji państwowej równoznacznej z ubezpieczeniem obiektu na zasadzie „nail to nail” (polisa ubezpieczeniowa od chwili opuszczenia miejsca przechowywania obiektu do chwili jego powrotu w to miejsce).

Wniosek zawiera spis obiektów, z których każdy ma:

-podaną wartość ubezpieczeniową większą lub równą 4000 E,

-pełen opis–identyfikację ubezpieczonego obiektu wraz z pochodzeniem i metadanymi wizualizacji,

-podanie okresu ubezpieczenia (nie dłuższego niż 12 miesięcy) i terminu ważności polisy,

4. Minister KiDN przyjmuje wniosek nie później niż 3 miesiące przed planowanym sprowadzeniem obiektu. Do wniosku załączona jest podpisana umowa wstępna

wypożyczenia między muzeum organizującym wystawę (lub biorących w używanie obiekty) a właścicielem obiektów.

5. Minister KiDN informuje muzeum wnioskujące o udzielenie zgody na wystawienie gwarancji nie później niż 30 dni od złożenia wniosku.
6. Minister KiDN wystawia gwarancję zgodnie z terminami wskazanymi we wniosku (wystawiana jest polisa ubezpieczeniowa).
7. Muzeum zawiadamia Ministra KiDN o przebiegu i zamknięciu procesu ubezpieczenia po zwrocie obiektów właścicielowi. MKiDN prowadzi ewidencję stanu rocznego wykorzystania limitu gwarancji ujętego w ustawie budżetowej, informując kwartalnie Ministerstwo Finansów o uwolnieniu lub wykorzystaniu zarezerwowanych środków.
8. W wypadku zaistnienia szkody, muzeum informuje w ciągu 8 godzin przedstawiciela Ministra KiDN, który wraz z powołaną komisją bada przyczyny szkody i podaje wstępną procentową ocenę straty. Komisja składa się z przedstawicieli muzeum, NIMOZ, właściciela obiektu i powołanego niezależnego konserwatora oraz specjalisty ds. bezpieczeństwa. Wdrożona zostaje procedura podejmowania decyzji w sprawie naruszenia dobrostanu obiektu (osobny szczegółowy opis postępowania) i uruchomiony mechanizm negocjacji wysokości wypłacanego ubezpieczenia. Ubezpieczenie może być wypłacone wyłącznie właścicielowi obiektu w terminie nieprzekraczającym 3 miesięcy od zaistniałej szkody.

W MKiDN prowadzona jest baza danych wykorzystania gwarancji i elektroniczny system ewidencji wniosków. Wnioski o otrzymanie gwarancji państwowych od muzeum mogą wpływać jedynie przez trzy pierwsze kwartały roku budżetowego. Wnioski mające być realizowane w ostatnim kwartale muszą wpłynąć na 30 dni przed zamknięciem ostatniego miesiąca trzeciego kwartału.

Wszystkie wspomniane wyżej punkty realizacji gwarancji są ściśle standaryzowane. Standaryzacje te zawierają m.in.:

1. Warunki bezpieczeństwa w muzeum składającym wniosek.
2. Warunki klimatyczne w muzeum składającym wniosek.

3. Warunki transportu, pakowania, zadania kurierów, zakresy obowiązków osób organizujących wystawy.
4. Warunki wypożyczenia.
5. Sposób ustalania wartości ubezpieczeniowej obiektów.
6. Metody oceny złożonych przez muzea wniosków.
7. Formularze i druki niezbędne w procedurze – tzw. modele wniosków i raportów.
8. Standaryzację wizualizacji wraz z metadanymi.
9. Tryb udostępnienia wystaw i obiektów dla publiczności.

Załącznik nr 4.

prof. Dorota Folga-Januszewska, konsultacja: prof. Stanisław Waltoś, wsp. Piotr Ogrodzki (certyfikacja muzeów)

Zabezpieczenie przed konfiskatą. Propozycja założeń do nowelizacji „Ustawy o Muzeach” w zakresie zabezpieczenia przed konfiskatą obiektów dziedzictwa kultury i natury sprowadzanych na teren RP w celu prezentacji lub badań w muzeach.

Stosowane oznaczenia:

MP – muzeum polskie

OZ – osoba prawna lub fizyczna wypożyczająca obiekt do Polski spoza terenu Polski (w skrócie: Osoba Zagraniczna)

I. Aktualny stan prawny.

Nie istnieje w Polsce dotychczas regulacja prawna chroniąca obiekty kultury i nauki sprowadzane spoza terenu Polski, pozwalająca na ich zabezpieczenie przed konfiskatą na czas określony. Polska nie ratyfikowała Konwencji ONZ GA Res.32/151 z 19 grudnia 1977 dotyczącej zabezpieczenia przed konfiskatą, tym samym nie istnieje podstawa prawna do wystawiania listów gwarancyjnych przez odpowiednie organa władzy wykonawczej.

W UE przyjęto w 1993 dyrektywę zobowiązującą do zwrotu obiektów kultury nielegalnie wywiezionych z terytorium państwa członkowskiego (No93/7/EEC; OJ No. L74/74 March 1993). W państwach członkowskich UE istnieje wiele regulacji prawnych, zarówno o charakterze ustaw (np. Niemcy), jak przepisów prawa cywilnego (np. Litwa), regulujących zasady zabezpieczenia przed konfiskatą. Po raz pierwszy zabezpieczenie przed konfiskatą wprowadzono w 1965 w Stanach Zjednoczonych (US Federal Act 22 USC s. 2459 – Public law 89-259) w celu umożliwienia muzeom ochrony sprowadzonych wystaw i obiektów przed roszczeniami różnych stron. W Europie pierwszym krajem, który wprowadził ustawę, była Francja (1994, Loi no. 94-679, 8 sierpnia 1994, art. 61), a pierwszym jej zastosowaniem ochrona dzieł Matisse’a sprowadzonych z Rosji na wystawę w Centre Georges Pompidou w Paryżu.

Mechanizm działania ustawy we Francji polega na:

1. wniosku muzeum do Dyrekcji Muzeów Francuskich zawierającym spis obiektów i opis organizowanej wystawy.
2. zatwierdzeniu projektu wystawy i listy obiektów po konsultacji z Ministerstwem Kultury i Ministerstwem Spraw Zagranicznych i ogłoszeniu informacji o sprowadzanych obiektach i wystawie w *Journal Officiel*.
3. jeśli roszczenia nie wpłyną – zatwierdzeniu listy obiektów do zabezpieczenia przed konfiskatą.

Od czasu wprowadzenia we Francji, zabezpieczenie przed konfiskatę było często i powszechnie stosowane (kilkadziesiąt wniosków rocznie). Wśród krajów, które warunkowały wypożyczenie do Francji obiektów na wystawy, były: Rosja, Turcja, Norwegia, Szwajcaria, Macedonia, Izrael, Tajwan, Polska i Stany Zjednoczone.

Istniejące opracowania na temat zabezpieczenia przed konfiskatą, m.in.: A.O'Connell, *Immunity from Seizure Study*, wyd. II popr., New York 2005; D. Folga-Januszewska, *Safe Loan Museum Club & New Partners. Problems of museums in the new EU member states*, Bremen-London 2005; D. Folga-Januszewska; *Immunity from seizure – WG II report, Mobility of Collection*, Brussels 2009.

II. Potrzeba i cel nowelizacji ustawy o muzeach w Polsce.

Potrzeba tej nowelizacji jest w polskim środowisku muzealnym podnoszona od 2005 roku (wnioski PKN ICOM do MKiDN). Uważana jest za podstawowe narzędzie umożliwiające muzeom prowadzenie otwartego programu wymiany wystaw i zbiorów, realizację programów edukacji o kulturze polskiej, której przedmioty znajdują się na obczyźnie, sprowadzenie cennych i interesujących wystaw zagranicznych. Celem jest ochrona prawna przed skutkiem roszczeń osób trzecich – zajęciem dzieł sprowadzonych na teren Polski z zagranicy w celu ich prezentacji na wystawach w muzeach i galeriach. Podobne ustawy funkcjonują już w wielu krajach i oparte są na dwuetapowym trybie postępowania.

Wprowadzenie nowelizacji ma charakter kluczowego narzędzia dla całego sektora badań i prezentacji dziedzictwa kultury, zwłaszcza zabytków kultury polskiej, znajdujących się w zbiorach zagranicznych osób i instytucji. Może być decydującym czynnikiem w polityce

międzynarodowej. Przyjęcie tej nowelizacji przenosi punkt ciężkości z problemu własności obiektów na zagadnienie wymiany depozytów, możliwości ich prezentacji publicznej, organizacji pokazów edukacyjnych.

III. Mechanizm działania proponowanych rozwiązań i założenia merytoryczne.

Trzeba wyraźnie podkreślić, że projekt nowelizacji nie narusza praw własności ani praw autorskich w rozumieniu przepisów i dyrektyw UE. Ochrona (zabezpieczenie) przed konfiskatą przez służby policyjne lub prokuraturę na terenie danego kraju nie oznacza ochrony przed sądowym dochodzeniem praw do obiektu. Istota projektu polega na upublicznieniu informacji o wypożyczeniu określonej grupy obiektów i czasowym zabezpieczeniu muzeum, sprowadzającego obiekty, przed ich konfiskatą oraz powodowaną tą konfiskatą stratą finansową lub niedogodnością z tytułu niedowiedzionych sądownie roszczeń.

Realizacja zabezpieczenia przed konfiskatą obejmuje trzy etapy postępowania:

1. Ustalenie przez muzeum w Polsce spisu obiektów (które mają być zabezpieczone) z instytucją lub osobą zagraniczną wypożyczającą je w celu prezentacji niesprzedanej w Polsce. Spis zawierać musi oprócz podstawowych danych, także wizualizacje obiektów i historię pochodzenia.
2. Ogłoszenie publiczne intencji sprowadzenia w/w obiektów i wyznaczenie okresu ewentualnych roszczeń w stosunku do tych obiektów na terenie Polski przed podjęciem decyzji o ich zabezpieczeniu ustawowym.
3. Jeśli nie wpłyną roszczenia – objęcie obiektu lub zespołu obiektów ochroną na czas nie dłuższy niż 12 miesięcy. Jeśli wpłyną roszczenia – odesłanie wniosku o zabezpieczenie do wnioskodawcy z decyzją pozytywną lub negatywną o objęciu zabezpieczeniem.

Osobą wydającą zabezpieczenie jest Minister KiDN. Wniosek opiniuje przedstawiciel prawny Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Opis uzupełniający:

Pierwszy etap realizacji zapisu ustawy polega na publicznym ogłoszeniu informacji o intencji sprowadzenia na teren kraju określonej grupy obiektów z kolekcji zagranicznych. Ogłoszenie to podają do wiadomości publicznej wskazane przez Ministra KiDN właściwe urzędy lub publikatory. Od chwili ogłoszenia spisu dzieł i podania miejsca, skąd mają być wypożyczane (zalecane 6 miesięcy), następuje okres otwarty dla roszczeń. Jeśli roszczenia nie wpłyną, na mocy ustawy nie można w czasie trwania ekspozycji (nie dłużej niż 12 miesięcy) dokonać zajęcia prokuratorskiego lub policyjnego obiektów na terenie Polski.

Obiekty uzyskują czasową „gwarancję zabezpieczenia przed konfiskatą” i dopiero po ich powrocie do osoby fizycznej lub prawnej, od której zostały wypożyczone, mogą stać się ponownie przedmiotem roszczeń. W sytuacji, gdy w okresie poprzedzającym wypożyczenie (6 miesięcy) wpłyną roszczenia, oceniany jest charakter tych roszczeń, ich podstawa prawna i siła dowodów. W wypadku powstających wątpliwości prawnych może dojść do odmowy wydania zabezpieczenia przez Ministra KiDN. Zalecany okres od uzyskania zgody na zabezpieczenie do czasu sprowadzenia obiektów do Polski – nie dłuższy niż 3-6 miesięcy.

IV. Formy wydania zabezpieczenia

Zabezpieczenie powinno zawierać komplet 3 dokumentów:

- (1) Standaryzowany, rejestrowany wniosek pisemny MP do MKiDN,
- (2) Oświadczenie o wyniku ogłoszenia publicznego zamiaru sprowadzenia obiektów (brak roszczeń lub roszczenia wpłynęły) – określa MKiDN,
- (3) Zaświadczenie o ochronie przed konfiskatą wydane przez MKiDN, rejestrowane, w jęz. polskim i angielskim, zawierające:
  - a. nazwę obiektu, dane identyfikacyjne (autor, tytuł, datowanie, podłoże, technika, wymiary, nr inwentarza lub inny symbol identyfikacji, metadane dokumentacji wizualnej),
  - b. nazwę i adres instytucji w Polsce sprowadzającej obiekty,
  - c. nazwę wystawy lub określenie celu sprowadzenia obiektów,

d. czas trwania zabezpieczenia,

e. podpis ministra.

V. Podmioty, które wykorzystywać będą nowe rozwiązania prawne lub będą stały na straży jej właściwego wykorzystania

Muzea rejestrowane

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – wydający Zabezpieczenie

Nowelizacja nakłada na Ministra KiDN zobowiązanie:

- a) prowadzenie rejestru wniosków z numerem wpływu i datą złożenia,
- b) prowadzenie rejestru odpowiedzi,
- c) prowadzenie działu lub komisji orzekającej o udzieleniu zabezpieczenia, w tym powołanie grupy ekspertów,
- d) prowadzenia rejestru wydanych zabezpieczeń i raportu ich realizacji.

VI. Skutki finansowe wprowadzenia ustawy

Nowelizacja nie generuje znacznych kosztów z punktu widzenia budżetu państwa. Na etapie przygotowawczym konieczne jest uwzględnienie kosztów szkolenia zespołu wydającego certyfikaty i zabezpieczenia, na etapie realizacji koszty konsultacji prawnych, prowadzenia rejestrów i administrowania procedurą.

VII. Propozycje przepisów merytorycznych:

A. Warunki uzyskania zabezpieczenia przed konfiskata

Muzeum występuje do Ministra KiDN z wnioskiem.

Między OZ a MP musi być podpisany list intencyjny lub wstępna umowa, określająca dokładny spis wypożyczanych obiektów.

Muzeum dołożyło wszelkich starań, aby uzyskać pełne informacje o pochodzeniu i prawomocności posiadania sprowadzanych obiektów przez OZ.

B. Obiekty chronione

(1) Obiekt podlegać będzie ochronie, jeśli spełnione zostaną warunki podane w podpunkcie (2) w momencie dostarczenia go na obszar Polski.

(2) Warunki te są następujące:

- (a) obiekt musi na co dzień znajdować się poza obszarem Polski,
- (b) obiekt nie może być własnością osoby posiadającej miejsce zamieszkania w Polsce,
- (c) import obiektu nie może naruszyć żadnych zakazów lub ograniczeń dotyczących przepisów związanych z importem towarów, nałożonych przez lub na mocy dowolnego zarządzenia, które odnosi się do obiektu, dowolnej jego części lub czegokolwiek, czego on dotyczy,
- (d) obiekt będzie dostarczony do Polski w celu publicznej prezentacji na wystawie czasowej odbywającej się w muzeum,
- (e) muzeum spełni wymogi zgodne z przepisami ustanowionymi przez Ministra KiDN.

(3) Osoba (OZ) posiada obiekt dla celów opisanych w podpunkcie (2)(b) bez względu na to, czy czerpie z tego korzyści czy nie, a także, czy jest jedynym właścicielem obiektu, czy jednym z właścicieli.

(4) Okres objęty ochroną trwać będzie:

- (a) tak długo, jak obiekt przebywać będzie na terenie Polski w celu opisanym w podpunkcie (7),
- (b) chyba że stosowane będą postanowienia podpunktu (5), przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy począwszy od dnia dostarczenia obiektu na teren Polski,

(5) Okres objęty ochroną trwać będzie po zakończeniu okresu, o którym mowa w podpunkcie (4)(b), jeśli obiekt został uszkodzony w okresie objętym ochroną oraz:

- (a) poddany został naprawie, konserwacji lub renowacji na terenie Polski w związku z rzeczonym uszkodzeniem,
- (b) obiekt został odesłany z Polski po zakończeniu naprawy, konserwacji lub renowacji w związku z uszkodzeniem.

(6) Przy każdorazowym dostarczeniu obiektu na teren Polski oraz jeśli spełnione zostają warunki opisane w podpunkcie (2), dla obiektu rozpoczyna się nowy okres ochronny.

(7) Cele opisane w podpunkcie (4)(a) są następujące:

- (a) publiczna prezentacja na wystawie czasowej odbywającej się w muzeum,
- (b) wysłanie na lub odesłanie z publicznej prezentacji na wystawie czasowej odbywającej się w muzeum,
- (c) poddanie obiektu naprawie, konserwacji lub renowacji,
- (d) wysłanie na lub odesłanie obiektu z naprawy, konserwacji lub renowacji,
- (e) odesłanie obiektu z terenu Polski.

(8) Ochrona dotyczy poddania obiektu naprawie, konserwacji lub renowacji na terenie Polski, jeśli ma to na celu:

- (a) przygotowanie obiektu do publicznej prezentacji na wystawie czasowej odbywającej się w muzeum,
- (b) naprawy uszkodzenia, którego obiekt doznał na skutek dowolnych okoliczności opisanych w podpunkcie (7).

(9) Minister KiDN może ustanowić przepisy wymagające, aby muzeum udostępniło szczegółowe informacje dotyczące obiektu w określonych okolicznościach (które mogą dotyczyć zwłaszcza przestrzegania warunków nałożonych przez lub z tytułu stosownych przepisów).

C. Skutki ochrony⁴

(1)Obiekt chroniony, zgodnie z postanowieniami niniejszego paragrafu, nie może być skonfiskowany lub przejęty na mocy dowolnego zarządzenia lub przepisów prawa, chyba że:

- (a) został skonfiskowany lub przejęty zgodnie z lub na mocy orzeczenia wydanego przez sąd polski,
- (b) wymagane jest, aby sąd wydał orzeczenie na mocy lub zgodnie z postanowieniem, nadającym moc prawną zobowiązaniu wspólnotowemu lub dowolnemu traktatowi międzynarodowemu.

(2)Ochrona na mocy postanowień niniejszego paragrafu nie ma wpływu na odpowiedzialność za popełnienie przestępstwa związanego z importem, eksportem lub innymi działaniami podjętymi w związku z obiektem, jednakże (zgodnie z podpunktem (1)) prawo do zastosowania aresztu lub inne działania mające na celu przeciwdziałanie popełnieniu przestępstwa, nie mogą być zastosowane w celu uniemożliwienia odesłania obiektu z obszaru Polski.

(3)W treści niniejszego paragrafu odniesienia do konfiskaty lub przejęcia obiektu oznaczać będą:

- (a) przejęcie kontroli nad obiektem,
- (b) egzekucję lub rzeczowe zabezpieczenie,
- (c) zajęcie lub sekwestrację,
- (d) konfiskatę lub przejęcie lub inne działania związane ze sprawowaniem pieczy lub kontroli nad obiektem, w trakcie dochodzenia lub postępowania karnego (przeciwko właścicielowi, muzeum lub dowolnej innej osobie),

---

⁴Uwaga p.mec. Adama Barbasiewicza: W proponowanym kształcie tezy te przewidują możliwość zajęcia danego dzieła sztuki na podstawie orzeczenia sądowego. W mojej ocenie, zważywszy, że co do zasady wszelkie konfiskaty dokonywane są na podstawie takich orzeczeń, czyni to system zabezpieczenia przed konfiskatą nieskutecznym. Ta kwestia wydaje się kluczowa w toku dalszych prac legislacyjnych.

- (e) wydanie lub egzekwowanie orzeczenia dotyczącego sprawowania pieczy lub kontroli nad obiektem w postępowaniu cywilnym (przeciwko właścicielowi, muzeum lub dowolnej innej osobie).

D. Muzea

(1) Termin „muzeum” oznacza muzeum rejestrowane.

(2) Kwestie, które stosowne organy muszą wziąć pod uwagę, podejmując decyzję dotyczącą zatwierdzenia danej instytucji, obejmują:

- (a) procedury stosowane przez instytucję w celu ustalenia pochodzenia oraz prawa własności do obiektów,
- (b) przestrzeganie przez instytucję wytycznych dotyczących powyższych procedur, publikowanych na stronach MKiDN,

(3) Właściwe organy mogą cofnąć decyzję o zatwierdzeniu instytucji, jeśli uznają to za słuszne, a zwłaszcza gdy:

- (a) uznają, iż stosowane przez instytucję procedury ustalenia miejsca pochodzenia lub praw własności do obiektów są niewłaściwe (na skutek nieprzestrzegania przez instytucję wytycznych publikowanych przez Ministra KiDN lub z jakiegokolwiek innego powodu),
- (b) instytucja nie wywiązała się z przestrzegania wymogów nałożonych przez przepisy.

(4) Cofnięcie decyzji o zatwierdzeniu instytucji nie wpłynie na realizację postanowień dotyczących dowolnego obiektu objętego ochroną przed wycofaniem decyzji o zatwierdzeniu instytucji.

(5) W tym paragrafie termin „stosowne organy” oznacza MKiDN i podległe mu instytucje.

Stosowane terminy:

Muzeum – definicja zgodna z *Ustawą o muzeach*.

Publiczna prezentacja – oznacza prezentację ogólnie dostępną dla wszystkich za opłatą lub bezpłatnie, nie obejmuje jednak prezentacji w celu sprzedaży.

Wystawa czasowa – oznacza wystawę, na której prezentowany jest jeden lub więcej obiektów i która jest ogólnie dostępna przez okres nieprzekraczający 12 miesięcy, bez względu na to, czy odbywa się w jednym miejscu, czy w kilku; wystawa czasowa odbywa się w muzeum, jeśli organizowana będzie z polecenia lub pod kierownictwem muzeum.

Osoba mająca miejsce zamieszkania w Polsce – oznacza osobę, która rozlicza podatki od dochodu na terenie Polski.

PROCEDURA OTRZYMYWANIA ZABEZPIECZENIA PRZED KONFISKATĄ –

(PRAKTYCZNY PRZEWODNIK UŻYTKOWNIKA)

1. Muzeum polskie (zwane dalej MP) znajdujące się na terenie Polski, wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów, ustala w porozumieniu z osobą prawną lub fizyczną udzielającą obiekty do wypożyczenia (zwaną dalej OZ), mającą siedzibę poza Polską, listę obiektów, które zamierza wwieźć do Polski w celach określonych w ustawie. Zaleca się podpisanie umowy intencyjnej lub wstępnej warunkowej między MP i OZ.

2. MP przekazuje do MKiDN listę obiektów w celu ogłoszenia publicznego (strony internetowe MKiDN, MSZ lub we wskazanej przez organizatora innej formie) wraz z wnioskiem o wszczęcie procedury ochrony przed konfiskatą.

Każdy z obiektów na liście opisany jest następującymi danymi:

-nazwa własna lub tytuł obiektu,

-autor/miejsce wytworzenia/miejsce pochodzenia lub inne określenie obszaru powstania,

-podłoże, technika wytworzenia,

-wymiary,

-nazwa instytucji lub osoby, od której wypożyczany jest obiekt, oznaczenie własności (nr inwentarza), pochodzenie.

Do każdego obiektu załączona jest wizualizacja umożliwiającą jego rozpoznanie.

3.Składając wniosek MP oświadcza, iż nie są mu znane żadne przyczyny mogące spowodować w wyniku sprowadzenia obiektów naruszenie obowiązującego w Polsce prawa.

4.MKiDN wszczyna procedurę przez publiczne ogłoszenie zgłoszonej listy, w terminie nie krótszym niż 6 miesięcy przed planowanym podpisaniem umowy wypożyczeniowej między MP a OZ, lecz nie dłuższym niż 9 miesięcy przed planowanym sprowadzeniem obiektów.

5.Okres 6 miesięcy jest czasem, kiedy zgodnie z założeniami ustawy mogą wpływać na adres podany w ogłoszeniu wszelkie roszczenia lub inne informacje kwestionujące prawomocność posiadania obiektu przez OZ.

6.Brak roszczeń w wymienionym okresie oznacza zgodę na wydanie zabezpieczenia na czas sprowadzenia obiektów na teren Polski w celach określonych w ustawie na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy.

7.Pojawienie się roszczeń nakłada na MP obowiązek wyjaśnienia podstawy roszczeń z OZ i może wpływać na decyzję o nie sprowadzaniu określonego obiektu. Zaleca się nie sprowadzanie obiektów objętych roszczeniami.

8.Minister KiDN wydaje „Zabezpieczenie przed konfiskatą” .

9.Muzeum organizuje wystawę i wystawia zabezpieczone objekty.

10.Muzeum odsyła objekty w terminie określonym umową wypożyczenia.

11.Po odesłaniu obiektów do OZ, MP obowiązane jest poinformować MKiDN o ustaniu konieczności ochrony.

Uwagi NIMOZ (d. OOZP) dot. założeń do nowelizacji ustawy o muzeach w zakresie zabezpieczenia przed konfiskatą obiektów dziedzictwa kultury i natury sprowadzanych na teren RP.

1. Uwagi ogólne.

-zgadzamy się z zasadnością wprowadzenia takiej nowelizacji ustawy; powinna ona ułatwić międzynarodową wymianę oraz umożliwić prezentację w Polsce obiektów pochodzących z terenu naszego kraju, które w wyniku różnych historycznych

wydarzeń znalazły się poza jego granicami, a obecni właściciele obawiają się, że ktoś mógłby o nich zgłosić roszczenia;

-wskazujemy pewne skutki finansowe nowelizacji ustawy związane z ewentualnym wprowadzeniem Certyfikatu bezpieczeństwa; instytucja wskazana przez MKiDN może wykonywać wszystkie z tym związane czynności, ale wymagać to będzie pokrycia zwiększonych kosztów.

2. Certyfikat bezpieczeństwa Muzeum.

Rozumiemy ideę certyfikatu jako dokumentu, który poświadcza, że dany podmiot spełnia określony standard ochrony i zabezpieczenia zbiorów. W chwili obecnej wymogi dotyczące zasad zabezpieczenia zbiorów w muzeach reguluje rozporządzenie MKiDN z dnia 1 grudnia 2008. W przypadku ubiegania się o poręczenie Skarbu Państwa na zagraniczne wystawy artystyczne konieczne jest dołączenie do wniosku opinii NIMOZ dotyczącej zasad ochrony w miejscu eksponowania i w czasie transportu. Ewentualny dodatkowy certyfikat bezpieczeństwa nie zastępuje żadnego z istniejących rozwiązań.

Certyfikat bezpieczeństwa (tak jak np. certyfikat ISO) może być zewnętrznym wskaźnikiem, który poświadcza, że dane muzeum faktycznie spełnia określony standard ochrony i zabezpieczenia zbiorów. Może to być istotne w muzealnych kontaktach zarówno w kraju, jak i za granicą.

3. Certyfikat bezpieczeństwa Muzeum w praktyce.

Bez względu na to, gdzie ostatecznie w systemie prawnym ewentualny certyfikat bezpieczeństwa znalazłby swoje miejsce, to jego właściwe funkcjonowanie wymagałoby dopracowania wielu szczegółów, m.in.:

-delegacja dla MKiDN do wydania rozporządzenia w sprawie trybu nadawania certyfikatu, jego cofania, określenia wymagań bezpieczeństwa niezbędnych do uzyskania certyfikatu;

-opracowania standardu bezpieczeństwa muzeum certyfikowanego;

-zasady przeprowadzania audytu bezpieczeństwa;

-długości ważności certyfikatu (4-5 lat);

-zasady kontrolowania przestrzegania standardów.

4. Podsumowanie.

Pomysł wprowadzenie Certyfikatu bezpieczeństwa muzeum jest interesujący, zwłaszcza w kontekście współpracy i wymiany międzymuzealnej. NIMOZ może się podjąć opracowania szczegółów związanych z wprowadzeniem certyfikatu

bezpieczeństwa (standard zabezpieczenia i ochrony, zasady przeprowadzania audytu, prowadzenie wykazu certyfikowanych jednostek itp.).

*

dr Andrzej Drozd, **Propozycje rozwiązań legislacyjnych dot. statusu własnościowego muzealiów**

1. UWŁASZCZENIE MUZEÓW WOBEC MUZEALIÓW BĘDĄCYCH WŁASNOŚCIĄ SKARBU PAŃSTWA SPRZED 1990.

Poniższe uwagi nie odnoszą się do tych rzeczy, które przejęte zostały przez władze po 1944 r. z naruszeniem prawa lub bez podstawy prawnej i których własność nie przeszła na Skarb Państwa.

Stwierdzić należy poważną lukę legislacyjną o charakterze zasadniczym, dotyczącą statusu własnościowego muzealiów, które znajdowały się w zbiorach muzeów z chwilą wprowadzenia noweli do kodeksu cywilnego w 1990 r. znoszącej zasadę jednolitej własności Skarbu Państwa. O ile w przypadku innych państwowych osób prawnych (jak np. przedsiębiorstwa państwowe) oraz w odniesieniu do nieruchomości, ustawodawca zadbał wówczas o uwłaszczenie tych kategorii podmiotów lub mienia (stanowiąc, iż podmioty państwowe stają się właścicielem mienia Skarbu Państwa będącego w ich władaniu w momencie określonym przez ustawę, lub że własność/użytkowanie wieczyste nieruchomości Skarbu Państwa przechodzi z mocy ustawy na państwowe podmioty nimi władające), o tyle nie wprowadzono analogicznego przepisu uwłaszczeniowego w odniesieniu do mienia ruchomego instytucji kultury, zwłaszcza muzealiów ruchomych. Aktualne brzmienie art. 21 ust. 1 "ustawy o muzeach" sugeruje tymczasem, że własność tych muzealiów przeszła już na muzea. Brakuje jednak w systemie prawnym przepisu, który fakt ten by potwierdzał wprost. Praktyczne konsekwencje tego stanu rzeczy mogą być takie, że zachodzi poważna niepewność co do statusu własnościowego np. całości rzeczy ruchomych nabytych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu z 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich i oddanych do muzeów: czy własność takich muzealiów przysługuje muzeom, czy też nadal Skarbowi Państwa. Podobnie, jeśli chodzi o obiekty nabyte samodzielnie przez muzea w okresie obowiązywania zasady jednolitej własności mienia państwowego, tj. w latach 1965-1990. (W praktyce więc nie możemy wskazać przepisu jednoznacznie potwierdzającego, że np. Muzeum Narodowe w Warszawie jest obecnie właścicielem

muzealiów przekazanych mu przez Skarb Państwa od 1945 lub nabytych - od kogokolwiek - w latach 1965-1990 - przez cały okres po 1945 brak było bowiem ustawy uwłaszczającej MNW i inne muzea na mieniu legalnie należącym do Skarbu Państwa i przekazanym im.) Brak jednoznacznego potwierdzenia własności muzealiów niesie daleko idące skutki choćby w sferze stosowania samej "ustawy o muzeach" (zasadność wpisów ewidencyjnych, procedura skreślenia z inwentarza muzealiów). Brak takiego przepisu może nieść także problemy co do legitymacji procesowej w ewentualnych procesach windykacyjnych wytaczanych muzeom.

Próba potwierdzenia uwłaszczenia muzeów w odniesieniu do muzealiów-ruchomości podejmowana jest dzisiaj w drodze wykładni rozszerzającej poprzez przyjęcie, że nabycie własności mienia ruchomego Skarbu Państwa przez instytucje kultury nastąpiło w ramach uwłaszczenia państwowych osób prawnych w trybie przepisu art. 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r. „o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości” (Dz.U. nr 79 poz. 464). Rzecz w tym, że ustawa ta odnosiła się wyłącznie do nieruchomości. Mienie ruchome miałyby być objęte uwłaszczeniem na zasadzie argumentu "z większego na mniejsze" ('skoro nieruchomości, to także i ruchomości'). Dyskusyjny to argument i niepewny status. Inny sposób nabycia własności muzealiów Skarbu Państwa przez muzea, to zasiedzenie – co tym bardziej potwierdza, iż regulacja ustawowa rozstrzygająca te wątpliwości jest konieczna.

Widzę zatem pilną konieczność wypełnienia tej luki ustawodawczej poprzez przepis potwierdzający, iż muzealia, które stanowiły własność Skarbu Państwa i były wpisane do inwentarza muzeów państwowych lub były w ich w posiadaniu w chwili wejścia w życie ww. noweli do kc w 1990, stanowią własność tych muzeów (odnosi się to oczywiście tylko do muzeów posiadających osobowość prawną). Na ten kierunek regulacji (a nie odwrotny, tzn. zatrzymanie własności muzealiów przy Skarbie Państwa) wskazuje aktualne brzmienie art. 21 ust. 1 „ustawy o muzeach”.

Takie sformułowanie przepisu "uwłaszczającego" muzea nie narusza roszczeń rewindykacyjnych ze strony właścicieli, których bezprawnie pozbawiono władania ruchomościami po 1945 – nie koliduje to więc z zakresem regulacji roszczeń restrykcyjnych.

2. USTAWOWY POWRÓT WŁASNOŚCI MUZEALIÓW SKARBU PAŃSTWA W PRZYPADKU LIKWIDACJI MUZEUM PAŃSTWOWEGO LUB SAMORZĄDOWEGO.

Uważam za uzasadnione wprowadzenie zasady, ażeby w przypadku likwidacji muzeów samorządowych muzealia będące ich własnością przechodziły z mocy ustawy na Skarb Państwa, z wyjątkiem muzealiów nabytych ze środków własnych jednostki samorządu terytorialnego będącego organizatorem muzeum (czyli np. nie z dotacji państwowych lub unijnych). Co do losów muzealiów nie będących własnością muzeum, rozstrzygałby minister właściwy ds. kultury i dziedzictwa narodowego. W związku z tym konieczne byłoby odpowiednie preredagowanie art. 26 ustawy.

Powyższą regulację uzasadniam potrzebą uniezależnienia realizowania ochrony dóbr kultury (które, jako dobro powszechne, uważam za nadrzędne w stosunku do interesu ekonomicznego poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego) od zmiennych interesów i możliwości ekonomicznych jednostek samorządowych. Wobec faktu, iż społeczno-gospodarcze przeznaczenie (w rozumieniu art. 140 k.c.) dóbr kultury będących we władaniu instytucji publicznych nie polega na osiągnięciu zysku, lecz na wypełnianiu funkcji służebnych wobec społeczeństwa, określonych Konstytucją, ustawami i zwyczajem, utrata prawa własności do muzealiów, których jednostka samorządu terytorialnego nie jest w stanie należycie chronić i wykorzystywać zgodnie z ich przeznaczeniem, nie niesie uszczerbku majątkowego dla takiej jednostki, a zatem nie uzasadnia też potrzeby odszkodowania.

3. ROZSZERZENIE ZAKRESU I FUNKCJI OCHRONNYCH KATEGORII PRAWNEJ 'MUZEALIÓW'

Skoro rekomendujemy oderwanie przynależności do kategorii "muzealiów" od kwestii własności, to potrzebne jest doprecyzowanie zakresu przedmiotowego tej kategorii.

Uważam ponadto za celowe, ażeby kategorię tę wzmocnić jako instrument ochronny wobec zabytków "umuzealnionych" (uzupełniający wobec rejestru zabytków) – aktualnie kategoria ta ("muzealia") pełni już wyraźne funkcje ochronne (poprzez ograniczenia w rozporządzaniu, w skreślaniu z inwentarza, wyłączenia spod egzekucji, ograniczenia w dyslokacji, reżim warunków przechowywania i zabezpieczeń). Mechanizmy ochronne znajdujące się w ustawie nie są jednak wystarczające.

a) Odnośnie zakresu przedmiotowego kategorii muzealiów, proponuję, ażeby objęła ona:

- obiekty dotychczas wpisane do inwentarza muzealiów lub księgi depozytów,
- obiekty nabywane w przyszłości na własność przez muzeum lub oddawane im w depozyt na czas nieokreślony (w tym wypadku wpis do inwentarza wiązałby się ze zgodą właściciela),

Powyższe odnosiłoby się także do muzeów nie posiadających osobowości prawnej, przy czym wpis do inwentarza muzealiów w tym wypadku wiązałby się ze zgodą właściciela (podmiotu założycielskiego lub deponenta).

b) Odnośnie ograniczeń w rozporządzaniu muzealiami:

- procedura deakcesji i skreślenia z inwentarza muzealiów muzeum państwowego lub samorządowego rozciągnięta zostałaby na muzea nie posiadające osobowości prawnej,
- muzealia nie mogłyby być przedmiotem obciążeń hipoteką, zastawem, ani także przedmiotem egzekucji, również w odniesieniu do muzeów nie posiadających osobowości prawnej (z zastrzeżeniem roszczeń samego muzeum - zob. niżej),
- wpis nieruchomości do inwentarza muzealiów podlegałby ujawnieniu w księdze wieczystej,
- na muzealiach przysługiwałoby muzeum (lub podmiotowi, który utworzył muzeum nie posiadające osobowości prawnej) ustawowe prawo zastawu lub hipoteki na zabezpieczenie roszczeń o zwrot nakładów i kosztów utrzymania muzealiów, w tym wypadku dopuszczalna byłaby egzekucja z muzealiów.

Tak zarysowany kształt instytucji prawnej "muzealiów" w przypadku muzeów "prywatnych" skutkowałby więc ograniczeniem w rozporządzalności muzealiami, ale jednocześnie prowadziłyby do objęcia ich ochroną przed egzekucją kierowaną przez osoby trzecie przeciwko właścicielowi. Ciężarom ponoszonym przez właściciela (udostępnienie publiczności, wyłączenie z obrotu) odpowiadałyby przywileje – bezpieczeństwo prawne muzealiów. Odpowiednio stosowałoby się to do właściciela, który, nie zakładając własnego muzeum, oddawałby zabytek do innego muzeum w bezterminowy depozyt. Powyższe regulacje zabezpieczałyby jednocześnie muzealia – zwłaszcza te utrzymywane ze środków publicznych – przed niegospodarnością prywatnego właściciela.

Propozycje odpowiednich zmian w tekście „ustawy o muzeach” (Rozdział 4. Muzealia):
[zmiany zaznaczone kursywą]

Art. 21. 1. ⁽³⁴⁾ Muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości ~~stanowiące własność muzeum i~~ wpisane do inwentarza muzealiów [uregulować w osobnym przepisie, że do inwentarza muzealiów wpisuje się rzeczy oddane muzeum w depozyt na czas nieokreślony – AD]. Muzealia stanowią dobro narodowe.

1a. ⁽³⁵⁾ W przypadku muzeum nieposiadającego osobowości prawnej, muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność podmiotu, który utworzył muzeum, *lub oddane mu w depozyt na czas nieokreślony*, oraz wpisane do inwentarza muzealiów *za zgodą ich właściciela*. [...]

3. *Wpis nieruchomości do inwentarza muzealiów podlega ujawnieniu w księdze wieczystej nieruchomości. Podstawą wpisu jest wyciąg z inwentarza.* [...]

Art. 23. 1. ⁽³⁸⁾ Muzea ~~państwowe i samorządowe~~ mogą dokonywać zamiany, sprzedaży lub darowizny muzealiów, po uzyskaniu pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Pozwolenie na zamianę, sprzedaż lub darowiznę muzealiów może być udzielone tylko w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach. Środki uzyskane ze sprzedaży muzealiów mogą być przeznaczone wyłącznie na uzupełnienie zbiorów muzeum.

2. ⁽³⁹⁾ (uchylony). *Muzealia nie mogą stanowić przedmiotu zastawu ani hipoteki, z wyjątkiem sytuacji określonych w art. [---][roszczenia o zwrot nakładów i kosztów utrzymania – AD].*

3. ⁽⁴⁰⁾ Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wydać pozwolenie na zamianę, sprzedaż lub darowiznę muzealiów na wniosek dyrektora muzeum zaopiniowany przez radę muzeum i złożony za pośrednictwem właściwego podmiotu, o którym mowa w art. 5 ust. 2 *lub 3* - po zasięgnięciu opinii Rady do Spraw Muzeów. [...]

Art. 24. ⁽⁴¹⁾ 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na wniosek dyrektora muzeum ~~państwowego lub samorządowego~~, wydaje pozwolenie na skreślenie z inwentarza, w razie zmiany statusu prawnego muzealium lub błędu w zapisie inwentarzowym. [...]

Art. 26. ⁽⁴⁴⁾ 1. W razie likwidacji muzeum samorządowego, właściwy podmiot, o którym mowa w art. 5 ust. 3, zapewnia muzealium warunki należytego przechowywania.

2. ⁽⁴⁵⁾ W przypadku określonym w ust. 1, odpowiednio organ wykonawczy gminy, powiatu lub województwa ma prawo pierwszeństwa nabycia muzealiów. ~~Jeżeli likwidowane muzeum utworzone w drodze komunalizacji mienia państwowego, nabycie tego mienia następuje nieodpłatnie.~~

3. ⁽⁴⁶⁾ Jeżeli organ wykonawczy, powiatu lub województwa nie skorzystał z prawa pierwszeństwa nabycia, podmiot, o którym mowa w art. 5 ust. 3, po uzgodnieniu z wojewodą, rozstrzyga o dalszym przeznaczeniu muzealiów.

Art. 27. ⁽⁴⁷⁾ Szczegółowe zasady postępowania z muzealiami, w razie likwidacji muzeum państwowego, określa każdorazowo minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze decyzji, po zasięgnięciu opinii Rady do Spraw Muzeów.

dodać: ustawowe prawo zastawu lub hipoteki na muzealiach nie będących własnością muzeum zabezpieczające roszczenia muzeum lub podmiotu, który utworzył muzeum nieposiadające osobowości prawnej, o zwrot nakładów i kosztów utrzymania muzealium.[...]

Art. 29. ⁽⁴⁸⁾ 1. Muzealia mogą być przenoszone, za zgodą dyrektora muzeum, poza teren muzeum, w którym są wpisane do inwentarza:

- 1) w przypadku wypożyczenia innym muzeum,
- 2) w przypadku potrzeby konserwacji, badań lub zapewnienia bezpieczeństwa,
- 3) w przypadku ekspozycji na wystawach,
- 4) w innych uzasadnionych przypadkach

- za zgodą podmiotu, o którym mowa w art. 5 ust. 1. [...]

Art. 30. ⁽⁴⁹⁾ Muzealia ~~wpisane do inwentarzy muzeów państwowych lub samorządowych~~ nie podlegają egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego w sądowym lub administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym, z wyjątkiem egzekucji w celu zaspokojenia roszczeń, o których mowa w art. [---] [roszczenia o zwrot nakładów i kosztów utrzymania – AD].

[...]